

**T. C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**GÖKYURT KÖYÜ' NDE (KONYA) ESKİ TÜRK
İNANÇLARININ İZLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Fatma Gül GÜRBÜZ**

2006 -NİĞDE

**T. C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**GÖKYURT KÖYÜ' NDE (KONYA) ESKİ TÜRK
İNANÇLARININ İZLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Fatma Gül GÜRBÜZ**

**Yöneten
Yrd. Doç. Dr. Faruk ÇOLAK**

2006-NİĞDE

Yrd. Doç Dr. Faruk Çolak’ ın danışmanlığında Fatma Gül GÜRBÜZ tarafından hazırlanan “Gökyurt Köyü’ nde (Konya) Eski Türk İnançlarının İzleri” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih

JÜRİ :

Danışman :

Üye :

Üye :

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Tarih

Doç. Dr. Selen DOĞAN

Enstitü

Müdürü

ÖZET

Gökyurt Köyü' nde (Konya) Eski Türk İnançlarının İzleri konulu çalışmada eski Türk inançlarının günümüzde hangi şekillerde yansıdığı açıklanmaya çalışılmıştır. Köyde, kısmen yaşatılan önemini kaybetmiş olsun veya olmasın tespit edilen inanışlar, ayrıntılara girilmeden toplu olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Giriş bölümünde Konya ili coğrafyası ve tarihi hakkında kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

I. Bölümde Gökyurt köyü (Kilistra) hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan II. Bölüm ise 3 başlık altında değerlendirilmiştir. 1.,2.,3. Bölüm şeklinde tasnif edilen, hayatın dönüm noktalarını teşkil eden doğum, evlenme, ölüm inançları: öncesi, sırası, sonrası olmak üzere 3 farklı gruplandırma yapılarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Sonuç bölümünde yapılan çalışmanın kısa bir değerlendirmesi bulunmaktadır. Bibliyografyanın verildiği bölümden sonra kaynak kişiler verilerek çalışmaya son verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Gökyurt, Eski, Türk, İnanç

ABSTRACT

In this research, called ‘Traces of Ancient Turkish Beliefs in Gokyurt Village, Konya,’ it was tried to explain how ancient Turkish beliefs are reflected in our times. Those old beliefs, in existence partially, are discussed as a whole rather than in detail, whether they still have their ancient importance or not.

In the introduction part a brief evaluation is done about the geography and history of Konya city.

In the first chapter, information about Gokyurt (Kilistra) village is given.

The second chapter, which is the main part of the research, however, includes 3 topics. Kinds of faiths about ‘birth’, ‘marriage’ and ‘death’, which represent the turning points of life, were classified under sections 1, 2, 3. Each concept was then discussed by grouping in three different phases as the previous stage, the time of the event and the following stage.

The conclusion section of the thesis consists of a summary of the research. The thesis ends with the list of sourcing individuals given after the bibliography.

Key Words: Konya, Gokyurt, old, Turk, belief

ÖN SÖZ

"İnanç" terimi sözlük anlamı olarak "bir düşünceye, bir konuya bağlı bulunma", düğümlenip kalma, bir şeye bağlanma, gönülden tasdik ederek inanma" gibi manalara gelmektedir. Daha geniş bir ifade ile inanç, "bireyce veya toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi demektir.

Halk inançları ise toplum tarafından kabul edilmiş ilahi bir dinin bilinen hükümleri ve öğretileri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılan, itibar gören ve bir sonraki nesle aktarılan itikatlardır. Halk arasında yaygın olan toplumsal kabullenmeler, benimsemeler, âdet-gelenek olarak varlığını sürdüren bir takım folklorik uygulama ve pratikler halk inançları şeklinde adlandırılmaktadır. Toplumlar, varlık süreçlerinde hayatlarına derinlemesine nüfuz eden âdet, anane, inanç ve geleneklerini, yeni bir dinle, kültürle veya felsefi düşünceyle karşılaştıkları zaman bünyelerine nüfuz eden bu âdetlerin, inançları kolay kolay terk etmezler. Yeni kabul ettikleri dinin prensiplerine uydurarak bu âdetlerini ve inançlarını devam ettirirler.

Ülkemizde halk inanışları ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak Konya üzerinde yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Köyde tespit edilen halk inanışları yapılan saha araştırmaları ile bazı yazılı kaynaklardan elde edildi. Bilgisine başvuru alan kişiler, daha önce var olan bazı inanışların zamanla yok olduğunu belirtmişlerdir. Bununla beraber hiçbir zaman önemini kaybetmeyen ve Türkiye genelinde aynı yoğunlukta devam eden inanışların bulunduğunu da belirtmekte yarar vardır. Bu inanışlar varlıklarını

Özellikle kırsal kesimde ve eğitimi olmayan insanlar arasında sürdürdüğü görülmektedir.

Elinizdeki araştırmanın ortaya çıkmasında bana yardımcı olan özellikle Gökyurt' un konuksever insanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Bu yorucu çalışma sırasında, bu inançların yapılarıyla ilgili karşılaştığım problemlerin yardımında bana yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN, Yrd. Doç. Dr. Faruk ÇOLAK' a ve çalışmamı destekleyen aileme içtenlikle teşekkür ederim.

Konya/ 2006

Fatma Gl GÜRBÜZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
SEMBOLLER VE KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
KONYA İLİ VE COĞRAFYASI HAKKINDA KISA BİR DEĞERLENDİRME	1

1. Nüfus- Coğrafi Durum.....	1
2.Konya Tarihi.....	1
a. Prehistorik Dönem.....	2
b. Frigler Dönemi.....	3
c. Roma Dönemi.....	4
d. Selçuklu ve Osmanlı Dönemi.....	4
e. Cumhuriyet Dönemi.....	5

I.BÖLÜM

GÖKYURT KÖYÜ (KİLİSTRA) HAKKINDA DEĞERLENDİRME...	6
a. Tarihi.....	6
c. Sosyal ve Ekonomik Yaşam.....	10

II.BÖLÜM

GÖKYURT KÖYÜ'NDE (KONYA) ESKİ TÜRK İNANÇLARININ İZLERİ

1. Doğumla İlgili İnanışlar.....	12
a. Doğum Öncesi.....	12
b. Doğum Sırası.....	21
c. Doğum Sonrası.....	24
2. Evlenmeyle İlgili İnanışlar.....	35
a. Evlenme Öncesi	36
b. Evlenme Sırası.....	38
c. Evlenme Sonrası.....	43
3. Ölümle İlgili İnanışlar.....	43
a. Ölüm Öncesi.....	43
b. Ölüm Sırası.....	46
c. Ölüm Sonrası.....	48
SONUÇ.....	58
BİBLİYOGRAFYA.....	59
KAYNAK KİŞİLER.....	70

SEMBOLLER VE KISALTMALAR

Adı geçen eser	age.
Adı geçen makale	agm.
Aynı eser/yer	ae.
Bakınız	bkz.
Basım tarihi yok	ty.
Basım yeri yok	yy.
Çeviren	ev.
Editör/yayına hazırlayan	Ed.
Sayfa/sayfalar	s./ss.
ve benzeri/ve benzerleri	vb.
Kaynak Kişi	K.K.

GİRİŞ

KONYA İLİ COĞRAFYASI VE TARİHİ HAKKINDA KISA BİR DEĞERLENDİRME

1. Nüfus- Coğrafi Durum

Konya ili; Anadolu'nun ortasında bulunan İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde, şehrin kendi adıyla anılan Konya bölümünde yer almaktadır.

İlimiz topraklarının büyük bir bölümü, İç Anadolu'nun yüksek düzlükleri üzerine rastlar. Güney ve güneybatı kesimleri Akdeniz bölgesine dâhildir. Konya, coğrafi olarak 36° 41' ve 39° 16' kuzey enlemleri ile 31° 14' ve 34° 26' doğu boylamları arasında yer alır. Yüzölçümü 38257 km² (göller hariç)'dir. Bu alanı ile Türkiye'nin en büyük yüzölçümüne sahip olan ilidir. Ortalama yükseltisi 1016 m'dir. İdari yönden, kuzeyden Ankara, batıdan Isparta, Afyonkarahisar, Eskişehir, güneyden İçel, Karaman, Antalya, doğudan Niğde, Aksaray illeri ile çevrilidir.

Konya ili, doğal açıdan kuzeyinde Haymana platosu, kuzeydoğuda Cihanbeyli Platosu ve Tuz Gölü' ne, batısında Beyşehir Gölü' ne ve Akşehir Gölü' ne, güneyinde Sultan Dağları' ndan başlayan Karaman ilinin güneyine kadar devam eden, Toros yayının iç yamaçlar önünde bir fay hattı boyunca oluşmuş volkanik dağlara, doğusunda ise Obruk platosuna kadar uzanır (Konya' nın Coğrafi Konumu,2000:27).

2. Konya Tarihi

Kültür ve Medeniyetlerin kesişme noktası, orduların geçiş yolu ve bir imparatorluğun beşiğidir Anadolu. Aynı zamanda Türkiye'nin ortasında coğrafi,

tarihi ve manevi bir kavşaktır. Dünyanın tam ortasında kurulmuş, Doğu ile Batı'nın arasında ve Müslümanlıkla Hristiyanlığın buluştuğu bir geçittir.

Selçukluların Konya'yı başkent olarak seçişine kadar geçen 9000 yılı aşkın süre içerisinde bu topraklar üzerinden çok sayıda medeniyetler gelip geçmiştir. Bizans'ın hem komşusu, hem hasmı olan Anadolu, geçmişte Hz.İsa'nın havarilerinden Aziz Paul'un vaazına, ilk kiliselerin kuruluşuna, yabancı elçilerin ağırılanmasına, Frederic Barberousse'un geçişine (Alman İmparatoru) tanıklık etmiştir. Unutulmuş bir imparatorluk olan Hititler, bu bölgede yakın zamanda ortaya çıkarılan çok önemli tarihi eserler ve güçlüklerle deşifre edilen bir dilin izlerini bırakmışlardır. Peline'e göre, burası daha sonra eski Romalıların bir eyaleti olmuş, Romence'de "Iconium" olarak bilinen Konya, buranın başkenti olmuştur. Konya adının "Kutsal Tasvir" anlamındaki "İkon" sözcüğüne bağlı olduğu iddia edilir. Bunlardan biri, kente dadanan ejderhayı öldüren kişiye şükran ifadesi olarak bir anıt yapılır ve üzerine de olayı anlatan bir resim çizilir. Bu anıta verilen isim, "İkonion" dur (Konya' nın Tarihi,2000:19).

Konya' nın adı Hititler devrinde Ikuwaniia'dır. M.Ö. III. bin yıldan itibaren yerleşen ve Luvi kökenli olduğu bilinen bir halkın yaşadığı bölgenin merkezi durumundadır.

a. Prehistorik Dönem

Cilali Taş Devri'nin Konya ve çevresinde yaşandığı Alaaddin Tepesi, Beyşehir Çukurkent Köyü Hüyüğü, Karahöyük, Çumra Çatalhöyük'teki kazılarla biraz aydınlığa kavuşmuştur.

1961 yılında başlayan Çatalhöyükteki kazı, yalnız Konya ve çevresi değil, dünya ölçüsünde yemek kültürünün ilk defa başladığı, tarımın yapıldığı, ateşin kullanıldığı, yerleşik hayata geçildiği, vahşi hayvan saldırılarına karşı ortak savunmanın yapıldığı merkez olarak tanınır (Konya' nın Tarihi,2000:19). Çatalhöyük M.Ö. 6000 yılına ait bir yerleşim merkezidir. Konya ve çevresi

Bakır çağda çok gelişmiştir. Bayat Köyü ve Çumra- Çarıklar Köyü yakınlarındaki hüyükler bu devre aittir.

Hititler Dönemi XIX. yüzyılın başlarına kadar sadece İncil'in bazı bölümlerinde yer aldıkları için biliniyorlardı. Hititlerin, 2000 yılına doğru, Anadolu'yu istila etmeden önce Suriye'ye yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır. M.Ö.9000 yıllarında kurulan Büyük Hitit (Eti) İmparatorluğu, Konya ve çevresinde hâkim olmuştur. Hititler devrinde Konya bölgesi, Batı Anadolu ve Akdeniz politikalarında önemli bir yere sahipti. O yüzden Hititler, ilk dönemden itibaren bölgeyi ellerinde tutmaya çalışmışlardır. Konya'nın ilk başkentlik sıfatını taşıması da Hititler devrinde gerçekleşmiştir.

Karahüyük, Beyşehir ve Eflatunpınarı ile Fasıllar Köyü, Alibeyhüyüğü, Akören Çarıklar, Çorçca (Cihanbeyli) hüyükleri Hititler devrinin kuvvetli tarih belgeleridir.

1997'den bu yana gerçekleştirilen kazılarda, Eflatunpınar'ın dünyanın en önemli abidesi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yalburt (İlgın) da bunlardan birisidir.

b. Frigler Dönemi

Frigler devrinde Konya, önemli bir şehirdir. Bu devirde Konya'nın "Kania" adını taşıdığı ileri sürülmektedir. Civa madeni işletmelerinin bulunduğu Sızma Köyü, Gödene Köyü yakınlarındaki örenler Frigler devri kalıntılarını taşır. Alaaddin tepesi, bu devirde önemli bir yerleşim merkezidir.

Frigler'den sonra Lidya'nın, M.Ö.546'dan itibaren de Perslerin eline geçen Konya, o devirlerde Anadolu'nun güzel şehirlerindendir. Şehir, M.Ö. 333'te İskender'in eline geçer. M.Ö.223'te Bergama Krallığı sınırları içinde bulunan Konya, M.Ö.133'te Roma topraklarına katılmıştır.

c. Roma Dönemi

Romalıların 4 asır hüküm süren egemenlikleri, Anadolu'da Hıristiyanlığın başlangıcını oluşturmaktadır. Roma'nın Cilicia (Kilikya) Eyaleti'ne katılan Konya, M.Ö. 40 yılında, Aystas'ın kurduğu devletin başşehri olmuştur. M.S. 40 yılında ise, Roma İmparatoru Claudius, Konya'ya kendi adını vererek Claudicanium demiştir.

Havarilerden St. Paul'un Konya ve çevresindeki çalışmaları sonunda Konya önemli bir merkez olmuştur. Iconium (Konya) eski dinlerin ve birçok hususta Yahudilerinkine benzeyen eski geleneklerin şehriydi.

Kalkolitik dönem, Tunç çağı, Hititler, Frigler, Lidyalılar, Persler, Romalılar ve nihayet Bizans dönemi, Konya tarihinin İslam öncesine ait başlıca duraklarıdır.

d. Selçuklu ve Osmanlı Dönemi

Konya'nın İslam ile ilk karşılaşması Hz.Muaviye döneminde olur. Asıl buluşma ve kaynaşma ise Kutamışoğlu Süleyman döneminde olur (1074).1076'dan itibaren XII. Yüzyılın başında ve sonunda yaşanan Haçlı saldırıları, şehri İslam'dan koparmayı başaramaz.

Konya; Anadolu Fatihi, Selçuklu Kutalmışoğlu Sultan Süleyman Şah tarafından fethedildi. Konya' yı fethettikten sonra batıya yönelerek merkez olarak İznik' i seçerek Anadolu Selçuklu Devleti' ni 1074 yılında kurmuştur. 1097' de 1. Haçlı Seferleri sırasında İznik kaybedilince başkent Konya' ya taşındı (Konya' nın Tarihi, 2000:21).

3. Haçlı Seferinde Almanya İmparatoru Friedrik Barbarossa, Konya' yı kuşattıysa da (18 Mayıs 1190) 2. Kılıçarslan' ın savunduğu kaleyi alamadı, beş gün sonra çekilmek zorunda kaldı. Selçuklular' ın düştüğü tarih olan 1308' e kadar Konya, başkent olarak kaldı. Sonra Karamanoğulları Beyliği' nin en büyük şehri olarak Karamanoğulları' nca yönetildi (Konya' nın Tarihi,2000:21).

Konya, Anadolu Selçuklu Devletinin başkentidir. 1220–1221 yıllarında 1. Alaaddin Keykubad, şehir surlarını onartır. Ancak şehir Selçuklu, Karamanoğlu, Moğol, İlhanlı güçlerinin iktidar mücadelelerine sahne olur, birkaç kez el değiştirir.

1387’ de Osmanlı Padişahı 1. Sultan Murad, şehrin önlerine geldi. 1398’ de oğlu Yıldırım Beyazıd, şehre girip Karamanoğulları Beyliği’ ne son verdi. Ancak, 1402 Ankara Savaşı’ ndan sonra Karamanoğulları Beyliği yeniden kuruldu. Konya, Fatih Sultan Mehmed’ in Karamanoğulları Beyliği’ni ortadan kaldırdığı 1465 yılına kadar Osmanlı- Karamanoğulları mücadelelerine sahne oldu.

Fatih, 1470’ te İmparatorluğun Rumeli (Sofya), Anadolu (Kütahya), Rum (Tokat) Eyaletlerinden sonra 4. eyalet olarak Karaman eyaletini, merkezi Konya olmak üzere kurdu. Eyaletle ilk zamanlarda, Osmanlı şehzadeleri vali olarak atandı. Sırasıyla Fatih’ in ortanca oğlu Şehzade Mustafa, küçük oğlu Şehzade Cem, 2. Beyazıd’ ın büyük oğlu Veliahd Şehzade Damat Abdullah, kardeşi (annesi Karamanoğlu olan) Şehzade Şehenşah, onun oğlu Şehzade Mehmed Şah, 1470’ ten 1513’ e kadar eyaleti yönettiler. Hanedan dışından ilk beylerbeyi 1513’ te atandı. Kanuni devrinde Veliahd Şehzade 2. Selim de bu görevde bulundu (Konya’ nın Tarihi,2000:23).

e. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde Konya, yüz ölçümü bakımından ülkenin en büyük ili oldu. 1989 yılında çıkarılan bir yasa ile Ayrancı, Ermenek; Kazım Karabekir ilçelerini de içeren Karaman ilinin Konya’dan ayrılmasına rağmen; il bu özelliğini korumuştur.

Konya Belediyesi 1875’te kurulmuştur. 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı yasa gereğince Büyükşehir statüsüne kavuşmuş olup 1989’dan bu yana belediye hizmetleri bu statüye göre yürütülmektedir. Konya’da Selçuklu, Meram ve Karatay olmak üzere 3 merkez ilçe bulunmaktadır. Toplam ilçe adedi ise 31’dir.

I.BÖLÜM

GÖKYURT KÖYÜ (KİLİSTRA) HAKKINDA DEĞERLENDİRME

a. Tarihi

Kilistra Antik Kenti Konya'nın 34 km. güney batısındaki Hatunsaray bucağının 16 km. kuzey batısındaki Gökyurt Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Halk dilinde Gilisıra olarak bilinen bu yerin adının Konya'da bulunan ve 4.yüzyıldan kalan bir mezar kitabesinden aldığı ve Kilisrealı bir adam anlamını taşıdığı belirtilmektedir. Bazı kaynaklar da Lystra “geçit”, Kilistra “dar geçit” anlamına geldiğini söylemektedir (Özkan,2000:77). Kilistra’ ya (Gilisıra) 1983 yılında Gökyurt adı verildi. Gökyurt köyünün halen yaşayan halkı Kilistra antik kenti üzerine yerleşmiştir. Bizans döneminde yerli halkla Anadolu'ya gelen Türk'lerin birlikte yaşadıkları bazı bulgularından anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde ise daha çok hayvancılıkla uğraşan konar-göçer aşiretlerin iskan edildiği etnolojik bulgulardan tesbit edilmiştir.

Yapılan arkeolojik çalışmalarla antik Kilistra’ da yerleşimin Helenistik devirde M.Ö. 2. yüzyılda başladığı saptanıyor. Bir başka deyişle yaşam, Kilistra’da iki bin yıldır kesintisiz sürüyor. Kazı sırasında doğu sırahanenin eşik taşının Roma devrine ait bir mezar taşı olduğu anlaşıldı. Latince yazıtta şu ifadeler yer alıyor: “Gaius’ un oğlu Gaius Petronius, Quirina aşiretinden, Kilistra şehri vatandaşı, 7. Legion’ un emekli askerlerinin şefi, iki kere nişan aldım: Kolyeler ve bilezikler ve madalyalar. Oğlum Gaius Petronius ve yeğenim Lucius Petronius için bu mezar anıtının yapılmasını vasiyetnamemde emrettim.” (Özkan, 2000:80).

Yazıtta adı geçen kişinin Quirina aşiretinden olduğunun belirtilmesi, Roma imparatoru Augustus' un komutanlarından Quirinus' un da Kilistralı olduğunu düşündürüyor. Augustus döneminde bölgede (Lykaonia) kurulan askeri koloniler, özellikle Seydişehir yöresinde yaşayan Homonadeisler' in saldırılarını püskürtme görevini görüyordu. Lystra da bu koloni yerleşimlerinden biriydi. Burada yaşayan ilk Hristiyanların, gerek Homonadeisler' in yağmalarına, gerekse Aziz Paulos ve Aziz Barnabas' ın misyonerlik çalışmalarının ardından paganistlerin ve Musevilerin artan taciz ve baskılarına dayanamayıp Kilistra' ya geldikleri ve yerleştikleri söylenebilir (Özkan, 2000:80).

Kilistra, Roma tarihinde Lykonian bölgesinde, özellikle Homonadeislere karşı bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan askeri üslerden, adı İncil' de geçen Lystra' nın çevresinde başka yerleşimlerin de bulunduğunu kanıtlıyor. Via Sebaste' nin güzergahı üzerinde sağlı sollu sıralanan Deste, Botsa, Bulumya, Tolasa bunlardan bazılarıdır.

Listradan (Hatunsaray) gelip Mistiya'ya Beyşehir'e doğru devam eden tarihi kral yolu (Vig Sebaste) üzerinde yer almaktadır. Kilistra Antik kentinin M.S. 7. yy'da Kapodokya benzeri yumuşak kayaların oyulması ile birçok kaya yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. 1998 yılında giderleri İl Özel İdare Müdürlüğü tarafından karşılanmak üzere Konya Müze Müdürlüğü adına yapılan kurtarma kazısı çalışmalarında, Haç Planlı Şapel, Sümbül Kilise, Büyük Su Sarnıcı ve Şirahanelerde temizlik, restorasyon, çevre düzenlemesi yapılmıştır. Haç Planlı Şapel içi ve dışı yekpare kaya oyuğu olması nedeniyle eşine az rastlanan nitelikte olup M.S. 8.yy'a aittir. Sandıkkaya Kilisesi olarak adlandırılan haç planlı şapelin M.S. 8. yüzyılın ilk yarısında yapıldığını ve en azından Selçuklu devrinde kullanıldığını biliyoruz. Koyak Vadisi' ndeki Paulönü (Sümbüli) Kilisesi' ndeki çalışmalar tamamen kaya içine oyulmuş yapının iki ayrı evresini ortaya koyuyor. Aşıboyası geometrik desenler 8. yüzyılın ilk yarısına, kireç sıva üzerindeki fresko kalıntıları 10. yüzyıl ve sonrasına işaret ediyor. Ortaya çıkarılan evler de Erken Bizans dönemi sivil

mimarisi hakkında bilgi edinmemizi sağlıyor. Bir kompleks halinde ortaya çıkarılan şaraphanelerle de Erken Bizans dönemi şarapçılığı konusunda bilgileniyoruz.

Sümbül Kilisede M.S. 8. yy'a ait olup devrini yansıtan süslemelerle Bizans Devrine ait Büyük Su Sarnıcı ise karşılıklı yekpare kayaya oyulmuş dörder payeye oturan 3 nefli plan gösterir.

Kilistra' da en etkileyici yapılardan biri de kaya mezarlarıdır. Bu mezarlar evlerin içine oyulmuş bir haldedir. Bunun nedeni de ölenlerin ruhlarının evi koruduğuna dair inançtan gelmektedir. Bu mezarların çoğu bebeklere aittir.

İncil' de geçen efsanelerden biri olan "Thekla Efsanesi" nin bir bölümü de Kilistra' da geçiyor. Thekla Efsanesi, her ne kadar Hristiyanlığın erken dönemini ilgilendiren bir efsaneyse de Konya' nın geçmiş zamanlardaki yıkıcı sellerin tarih sahnesindeki ilk tanığıdır. Efsaneye göre, Psidia' da Antiokheia Yalvaç' ta bir havrada vaazlar veren Paulus, burada barınamayınca, kaçarak Iconium, istikametinde ilerlemeye başlamıştı. Lystra/ Hatunsaray ile Konya' yı bağlayan yol üzerinde bekleyen Onesiphoros adında Konyalı bir Hristiyan onu karşılar ve evinde misafir eder. Yemekten sonra Konya Hristiyanları' nın toplantı yeri olan bu evde, havari derhal vaazlarına başlar. Paulus, fikirlerini aşılama çalışırken komşu evde oturan dul bir kadının 17 yaşındaki Thekla adındaki genç kızı, Onesiphoros' un evine yakın bir pencere önüne oturarak büyük bir hayranlıkla Paulus' u dinler. Thekla, Paulus' un sözlerinden o kadar etkilenir ki pencerenin önünden gece gündüz hiç ayrılmadan hatta yemek bile yemeden, uyumadan 3 gün 3 gece havariyi dinler. Bu durumdan endişelenen kızın nişanlısı, Thekla' dan bu işe bir son vermesini ister. İkna için söylenen bütün sözler etkisiz kalır. Ertesi sabah, gün ağarırken Thekla' nın nişanlısı, gerekli memurlar ve muhafız kuvveti ile Onesiphoros' un evine giderek orada Paulus' a: "Sen Iconium şehrini ve nişanlımı iğfal ettin!" der. Havari Paulus, Iconium valisi Proconsul Cestilius' un huzuruna çıkarılır. Savunmasının ardından Paulus zindana atılır. Olaydan haberdar olan Thekla ise, gece bütün

mücevherlerini vererek zindana girer, onun ayakları dibine oturarak onu dinler. Thekla' nın ev halkı, kızın kaybolduğunu anlayınca onu ararlar ve zindanda bulurlar. Durum aynen Cestilius' a bildirilince kız ve havari Paulus, valinin huzuruna çıkarılır. Burada genç kız kendisine sorulan sorulara cevap vermez. Sabrı taşan annesi, kızının sirkin ortasında yakılmasını ister. Cestilius da bu şiddetli kararı onaylar. Paulus ise önce değnekle dövölür ve sonra şehirden kovulur. Genç kız çırılçıplak sirkin ortasına getirilir. Thekla, odun yığının üzerine çıkarılır. Fakat o anda Tanrı' nın inayeti belirir. Birdenbire şiddetli bir gök gürültüsü duyulur ve ortalık karışır. Aynı anda başlayan bir sağanak ve dolu yağışı, ateşi söndürmekle kalmaz, sirk sahnesi sel suları ile dolar, hatta selden boğulanlar bile olur böylece genç kız diri diri yanmaktan kurtulur (Doğan, 2002:95).

Köyde “Ciğer Yeri” adı verilen bir bölge vardır. Efsaneye göre bir delikanlı bir genç kıza aşık olur ve evlenirler. Fakat gelin- kaynana bir türlü anlaşamaz. Bunun üzerine gelin, kocasına ‘Anneni öldürüp ciğerini bana getireceksin; yoksa ben giderim!’ der. Çaresiz kalan koca, annesini dağa çıkarır, öldürüp ciğerini alır. Eve dönerken, ayağı taşa takılıp düşer. Adam, can havliyle “Vay anam!” der. Yere düşen ciğer de “Vay guzum (kuzum)!” der. Yaptığı yanlış anlayan oğul, karısını annesinin evine gönderir. Efsanede anlatılan kişinin düştüğü yer olarak kabul edilen yere “Ciğer Yeri” adı veriliyor (K.K.14).

Köyün en yüksek dağı olan “Alisumas” diğer adıyla “Kahrettim” dağının da ilginç bir efsanesi vardır. Hristiyanlığın önemli güvenlik merkezlerinden olan Kilistra, Selçuklu Sultanı tarafından ele geçirilmek istenir. Kilistra' nın her tarafını alan askerler Kızıl Kilise' nin de içinde olduğu Alisumas dağını bir türlü ele geçiremezler. Ali adında bir komutan, Selçuklu Sultanı' nın yanına giderek kaleyi alabileceğini söyler. Çok sert çarpışmalardan sonra Ali, dağı alır ve orada bulunan bütün Roma askerlerini kılıçtan geçirir. Sultanın yanına giden Ali: “Sultanım, kaleyi aldık, orada bulunan herkesi kahrettik!” der. Bunun üzerine o dağın adı “Kahrettim Dağı” olarak kalır. Köylüler Alisumas' ın açılımını da “Ali sunamaz” olarak ifade ediyorlar (K.K.14).

b. Sosyal ve Ekonomik Yaşam

Gökyurt köylüleri tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Arazinin yapısal özellikleri nedeniyle tarım kısmen hayvan gücüyle sürdürülmektedir. Bu nedenle katır, eşek ve at tarım ve hayvancılık amacıyla kullanılmaktadır. Köyde bol miktarda kabak yetiştirilmekte olup, düğünlerde kabak yemeği gelenek halinde devam etmektedir.

Kadınlar; tarlada, hayvan bakımında, ahır işlerinde üretime katkıda bulunmaktadır. Yöre mutfağında alıç, yaban eriğinden turşu, ahlattan komposto, köylülerce “gılabba” adı verilen taneli salkım halinde yetişen bodur ağaç tipinde yabani üzüm türünde bir bitki de meşrubat şeklinde tüketilmektedir. Bağcılık yaygın olup yoğun pekmez üretimi vardır. Pancar pekmezi en çok tüketilen pekmez türüdür. Klasik yöntemle elde edilen bal üretimi de köy ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. (Özkan,2001:7)

Kış gecelerinde köyün genç erkekleri “Barana” adı altında bir eğlence düzenlerler. Her hafta kararlaştırılan birinin evinde toplanan erkekler kendi aralarında eğlenir.

Gökyurt köyünde, yüzyıl başında yapılmış taş evler ilginç bir özellik sergiliyor. Her evin sağ üst kat penceresinin üstüne gelen tek parça taşın üstüne bir tabak gömülmüş. Tabakların hemen yanında nazarlık şeklinde yerleştirilmiş, Arapça 'Allah' yazısı ve evin inşa tarihi var. Geleneğin nasıl ve ne zaman başladığını köy halkı bilmiyor. Köy halkı, tabakların bereketi, bolluğu simgelediğine inanıyor. Tabaklar onlar için aynı zamanda mutluluk ve refah demek. Bir başka yerde, Şanlıurfa'daki Makam-ı Dergâh Halil Külliyesi'nin avlu duvarlarındaki tabakların aynı anlamı taşıdığı bilinmese de, çevrelerindeki nazar boncuğunu andıran göz betimlemeleri mutluluğun ve bereketin devamını diliyor (Doğan,2002:95).

Kilistra antik kenti oldukça geniş alana yayılmış kaya oyuğu yerleşmeleri şeklindedir. Gelecek yıllar yapılacak kazı ve temizlik çalışmaları buranın Ürgüp, Göreme gibi turistik bir yer olmasını sağlayacaktır.

II. BÖLÜM

GÖKYURT KÖYÜ'NDE ESKİ TÜRK İNANÇLARININ İZLERİ

1. Doğumla İlgili İnanışlar

Çalışmamızda doğumla ilgili inanışları doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç grup altında inceledik.

a. Doğum Öncesi

Türk kültüründe gebelik çok kutsaldır. Çünkü doğum insan hayatının başlangıcıdır. Doğum öncesi inanışları incelerken Umay Ana, aşırme, çocuğun cinsiyetinin tespiti, çocuğu olmayan kadınlara yapılan uygulamalar ve gebelikte yapılması ya da yapılmaması gereken hususlara yer vereceğiz.

“Bilge Kağan, anasının çocuklarına karşı gösterdiği sevgi ve şefkatinden bahsederken, anasını, Şamanlığın merhametli ve koruyucu dişi tanrısına benzeterek ‘Umay gibi anam’ diyor (İnan,1995:27). Kaşgari’ye göre Umay, kadın doğduktan sonra ortaya çıkan “son” dur. “Umay’ a taparlarsa oğul olur” derlermiş (Atalay,1985:127). Zamanla Umay’ ruhunun tüm görev sıfatları “ayısıt” denilen ruhlara, bazı araştırmacılara da göre de bugün “Fadime Anamız” a verilmiştir. Umay’ ın bereket tanrıçası ya da ruhu olduğu açıktır. Fakat kanaatimizce o, daha çok kadınlara ve çocuklara yardım eden bir iyilik tanrıçası ya da ruhudur. Bereketin sembolü olan Fatıma anamızla Umay arasında çok büyük benzerlikler yoktur.

Ayısıt, bereket sağlayıcı dişi ruhlardır. Bunlardan kimi, insan yavrularını ve kadınları; kimi de hayvan yavrularını ve dişi hayvanları korurlar. Kaşgari’ nin ifadesinde yer alan “son” (plasenta), Yakut kadınlarına göre “ayısıt” ı

sembolize eder. “Son” üç gün sonra Yakut kadınları tarafından bir çukura gömülür (İnan,1995:38). Gökyurt köyünde kadın doğum yaptıktan sonra “eş” i yani “son” u yıkayarak bir çukura gömme adeti vardır (K.K.8). Tıp literatüründe “plasenta” olarak adlandırılan “son” veya “eş”, anne karnında bebeği besleme görevi görür. Annedeki tüm vitamin ve mineraller “eş” yoluyla bebeğe ulaşır. Dolayısıyla “son” veya “eş”in koruyucu ruh olarak görülmesi son derece doğaldır.

Hamile kadınlarda “aşerme” adı verilen bir olay vardır. “Aşerme” tamamen beslenmeyle ilgilidir. İstenilen gıda maddeleri genellikle temini zor şeyler olur. Örneğin kış mevsiminde karpuz yeme isteği gibi. Aşeren kadının canı ne istiyorsa onun bulunması gerekir. Aksi halde çocukta bir sakatlığın oluşacağı inancı vardır. Zaten istenilen yiyecekleri aslında gebe kadın değil de karnındaki çocuk istiyordur (K.K.13). Bu yüzden gebe kadınların canı istemese dahi “Karnındaki çocuğun canı çekmiştir!” düşüncesiyle gördüğü tüm gıda maddelerinden kadına tattırılır. Aşermede istenilen gıda maddesi bulunamazsa doğacak çocuğun vücudunun herhangi bir yerinde istenilip de bulunamayan “şey”in sureti meydana çıkar. Bizzat annem Havva Yetişmiş’ in aktardığına göre, aşerme döneminde canı çilek istemiş, kış mevsimi olduğu için bulunamamış. Doğan çocuğunun ensesinde çileğe benzeyen bir figür çıkmış. Kardeşim, 20 yaşına geldiği halde o çilek kabartması çilek mevsiminde ortaya çıkar, büyür, çilek mevsimi bittikten sonra da çilek figürü ensesinden kaybolur. Aşeren kadın istediğini bulamazsa avucunu yalar (K.K.25). Karadeniz bölgesinde de “Bismillah” deyip parmağını emer (Kalafat,2000:30).

Aşerme; Manas, Dede Korkut, Tahir ile Zühre, Asuman ile Zeylan, Kerem ile Aslı gibi eserlerde geçmektedir (Aça,1997:78).

Gebe kaldıktan sonra, çocuğun erkek mi kız mı olacağı konusunda çeşitli tahminler yapılmaktadır. Bir genç kız yeni evlendiğinde, çocuğunun hangi cinsiyette olmasını dilerse yatağında çocuk yuvarlar. Erkek çocuğunun olmasını dileyen bir kadın yatağında erkek çocuğu yuvarlar (K.K.6).

Gebe kadının büyüyen karnından da bazı tahminler yapılır. Kalça genişleyip, karın yayvanlaşmışsa kız, top gibi öne doğru çıkmışsa erkek olacağına; gebe kadın çirkinleşmişse kız – annenin çirkinleşmesinin sebebi kız çocuğun annenin güzelliğini kendine almasıymış-, anne güzelleşmişse erkek olacağı inancı vardır (K.K.6). Bazı inanışların mitolojiyle ya da eski Türk inanışı ile bir ilgisini bulamadık. Zannediyoruz ki bazı uygulamalar “tecrübe” ye dayanıyor.

Yine tüm Türkiye’ de yaygın olan “ye tatlıyı, doğur atlıyı; ye ekşiyi doğur Ayşe’yi” hamilelerin, doğacak çocuklarına yaptığı tespitlerden biridir.

Cinsiyet tespitinde çeşitli fal uygulamaları da yapılır. Bunlardan biri yüzük falı uygulamasıdır. Bir nişan yüzüğü, saç teline bağlanarak, kadının sağ bileğinin üstüne tutulur. Yüzük daireler çizmeye başlarsa kız, ileri geri hareket ederse erkek olur (K.K.3). Çeşitli iletken madenlerin –burada altını görmekteyiz- gelecekte haber vermeleri Şamanizm’den kalan bir inanıştır. Çünkü taşlar, madenler ve demir gelecekte haber verip insanları kötü ruhlardan kovma özelliğine sahipti.

Hamile kadının haberi olmadan, başının üstüne bir miktar tuz serpilir, kadın elini ağzına götürürse kız, burnuna götürürse erkek çocuğu olur. Bir de yine hamile kadının haberi olmadan bir minder altına bıçak, başka bir minder altına makas koyulur. Hamile kadın makas olan mindere oturursa kızı, bıçak olan mindere oturursa oğlu olur (K.K.3). Kişi tarafından tercih edilen nesnelerin şekline ve işlevine göre fal uygulanmaktadır.

İlk çocuktaki izler de bir sonraki çocuğun cinsiyetini tayin edebilir. İlk çocuğun alnının ortasında veya poposunda mor ya da mavi bir leke varsa bir sonraki doğacak olan çocuğun erkek olacağına inanılır (K.K.3). Burada erkek çocuğunun önemini görüyoruz. Bilindiği Türkler’ de kutsallığın rengi mavidir. Oğuz Kağan’ ın karısı mavi bir ışık huzmesi içinde Oğuz Kağan’ a görünmüşse de bu tanrının, kızı kutsal kabul ettiğinden değil, Oğuz Kağan’ a gönderilen bir

armağan olması sebebiyledir. Yani erkeğin kutsal kabul edilmesinden kaynaklanan bir mavi renk inanışını görmekteyiz.

Rüyayla tahmin yolunda ise, görülenin tam tersinin gerçekleşeceği inancı vardır. Kız çocuğunu rüyasında gören hamile bir kadın erkek çocuğu doğurur (K.K.13). Rüyalarda, görülenin tersinin olacağı düşüncesinin, Şamanist inançta var olan “ters olma”yla ilgili olduğunu düşünüyoruz. Bu konuyu ölümle ilgili inançlar bahsinde inceleyeceğiz.

Dere, çay gibi akan sudan atlayan bir genç kızın, kısır olacağına inanlar vardır (K.K.6). Oysa doğurgan olabilmek için suyun büyük bir önemi vardır. Manas destanında Yakup Han karısından şikayet ediyor ve “kutlu pınarlar yanında gecelemiyor.” diyordu. Bir efsanede bir genç kadın tarafından yutulan bir damla su veya bir dolu tanesi, onu doğması beklenen büyük bir insana gebe bıraktırır. Bir Altay metninde de şöyle bir anlatım vardır: Bir insanın doğması gerektiğinde Bay Ülgen oğluna bir emir verir ve oğlu bu emri yerine getirir. Atalarının isteği üzerine doğum yapma işini bir meleğe aktarır ve bu melek hayati gücünü (yani kut’ u) bir gölden alır, yeni doğanı yanına getirir, tüm yaşamı boyunca ona yardım eder (Roux,1998:140). Günümüzde de çeşitli hastalıklar, çocuğu olmayan kadınlar için “okunmuş su” içirilir. Akan suyun üzerinden atlamak kutsanmış olana yapılan bir saygısızlık olarak telakki edildiği için suyun, atlayan kimseyi cezalandırıp kısır bırakacağına inanılmasından kaynaklanıyor.

Gökyurt’ un hemen karşısında yer alan İlyas Baba Tekke köyü’ nde büyük yatırlardan biri olan İlyas Baba’ nın asasıyla vurup da çıkardığına inanılan sudan, çocuğu olmayan kadınlar ve sütü az gelen anneler içerler. Bu suya “süt suyu” adı verilir. Bu sudan, aynı zamanda hasta, kekeme, yaramaz ve kuduz hastalığına yakalanan çocuklara içirildiği takdirde söz konusu hastalıklar iyileşir (K.K.18). Suyun eskiden beri mukaddes kabul edilmesi, suyun ruhunun bulunduğu inancından gelmektedir. Eski Türkler’ de, kısır kadınlar, ırmaklara

“saçı” salarak çocuklarının olacaklarına inanırlardı. Kutsal kabul edilen “süt suyu” da eski Türkler’ in inançlarının bir devamı olarak görülmektedir.

İlyas Baba’ nın yattığı toprağın üzerinden de bir parça alınıp yutulur. Söz konusu hastalıklara bu su gibi toprak da şifa verir (K.K.18). Ölen bir ata ruhunun şifa kaynağı olabileceği inancı ata kültürle ilgilidir. İlyas Baba Tekke köyünde, İlyas Baba’ nın duasıyla köye 700 yıldır akrep, yılan ve kuduz köpeğin girmedeği söylenir (K.K.13).

İlyas Baba’ nın asasıyla dokunup çıkardığı suyu, bazı köylüler söğüt ya da iğde ağacının dallarıyla yapıyor. Bizzat şahit olduğum bu uygulama şu şekilde yapılıyor: Eşit boylarda, düzgün iki adet söğüt ya da iğde dalı kesiliyor. Dalların bir ucu birbirine bağlanıp “V” şeklini alması sağlanıyor. Bağlanan uçlar yere bakacak şekilde su bulunması ümit edilen yerlerde geziniliyor, dua ediliyor. Zeminde su varsa, dallar, yere doğru kuvvetle çekim yapıyor yani adeta bir mıknatıs gibi yer, dalları çekiyor. Herkesin yapamadığı bu işlem köylüler tarafından benimsenmekte. Bazı kaynak sularını bu şekilde bulduklarını ifade ediyorlar. Suyu bulanlara nasıl bulduğu sorulduğu zaman “Babam el vermişti” ya da “falanca el vermişti” cevabını veriyorlar. Söğüt ya da iğde ağacının dallarının kullanılmasının sebebi bu iki ağacın, suyu diğer ağaçlara oranla daha iyi çekmesinden kaynaklanıyor (K.K.22). “El verme” meselesi de bir nevi enerji aktarımıdır. Bir kişide bulunan bir güç -bir hastalığı iyileştirme, herhangi bir yetenek- karşı tarafa “el verilerek” aktarılır. Bundan sonra “el verilen” kimse de “el veren” in güçlerine sahip olur. Bilindiği gibi Altay Türkleri’nde de Şamanlık kalıtsal olarak babadan oğula aktarılıyordu. Burada da çeşitli güçlerin sembolik olarak elle aktarılması söz konusudur.

Yakup Han, karısının kısırlığından şikâyet ediyor ve şöyle diyordu: “Bu Çırıçı’yı (yani kadını) alalı, on dört yıl oldu, bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor; elmalı yerlerde yuvarlanmıyor; kutlu pınarlar yanında gecelemiyor!..” (Ögel,1995:330).

Kırgız- Kazaklar'dan Molla Gazi Hoca: “Kadınları kısır olursa, sahrada tek başına biten bir ağaç, bir kuyu (pınar) veya su yanında koyun kesip gecelerler.” diyor (İnan,1995:168).

Gökyurt’ ta “Döllük” adı verilen köyün dışında kalan bir bölgedeki tek başına kalmış bir ardıç ağacına çeşitli bez parçaları asılarak dilek tutulur. Bu dileklerin arasında çocuğu olmayanların dilekleri de vardır. Aynı ağacın gövdesine bez yerine bir taş yerleştirilir. Taş düşerse dileğin kabul olmayacağına, taş düşmezse kabul olacağına inanılır (K.K.8). “Döl”, “çocuk, zürriyet” anlamına gelen bir kelimedir. Dolayısıyla “döllük” kısır kadınların tedavi edilmesini sağlayacak bir yer olma özelliğine sahip olmaktadır. Ağrı ilinde ise kız çocuğu istenmediği vakit, ağaca taş atılır ve şöyle denilir: “kızı taşladım, oğlana başladım.” Bu inanç, ağacın eskiden beri kızı temsil etmesinden kaynaklanıyor (Kalafat,1995:90). Bilindiği üzere, Türkler’ in atası Oğuz, ağaçtan çıkan bir kız ile evlenmiştir (Ögel,1995:21). Erzurum’ un Babaderesi köyünde ise Ögle Tepesi denen mevkiide ulu bir ardıç ağacı vardır. Gölgesinde 400 koyunun yatabileceği büyüklükteki bu ağaç, kurumuş olmasına rağmen hala bir ziyaretgâh olarak, çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir (Başar,1972:215).

Türkler’de yaz-kış yapraklarını dökmeyen ağaçlar kutsal kabul edilmiştir. Bilindiği gibi Altay Türkleri’ nde ilk ateşi yaktıkları odun da ardıç ağacından koparılan bir daldı. Yine ardıç ağacının fidesi aynı ceviz ağacında olduğu gibi insan eliyle dikildiği takdirde tutmaz. Ardıç ağacı, ardıç kuşunun tükürdüğü yerde büyür (K.K.14).

Çocuğu olmayan Yakut kadınları, yuvalı kara çam ağacına gelirler, beyaz at derisini ağacın altına sererler ve ağacın altında dua ederler... (İnan,1995:64).

Eski Türk inancında evren iki bölgeden oluşmaktaydı: Yukarıda gök, aşağıda yeryüzü. Yer ve gök arasında bağlantıyı mümkün kılan unsurlar da ağaçlar ve dağlardır. Evren Ağacı yeryüzünün ortasında “göbeğinin” bulunduğu yerde

yükselir, dalları da Bay Ülgen' in sarayına sürünür (Radlov,1976:195). Yakutlar' a göre “yerin göbeğinde” sekiz dallı bir ağaç yükselir, bu bir tür “ilk cennet” tir, zira ilk insan orada doğmuş ve ağacın gövdesinden çıkan bir kadının sütüyle beslenmiştir. Sibiryalı Tatarlar' a göre, yedi tanrı, yeni doğan çocukların kaderlerini bir “Hayat Defteri” ne yazarlar. Osmanlı Türkleri' nin inançlarına göre, Hayat Ağacı' nın bir milyon yaprağı olup her birinin üzerine bir insanın yazgısı yazılmıştır; her insan öldüğünde ağaçtan bir yaprak düşer. Ayrıca doğacak ruhların ağaçlar üzerinde türemiş küçük kuşlardan ibaret olduğu sanılmaktaydı (Roux,1998:139). Türkler' in İslamiyet' e girdiği ilk asırlarda, hala ağaçlara büyük saygı duyulur, onlara dua edilir ve şunlar söylenirdi: “Senin gölgeli ağacın hiçbir zaman kesilmesin.” (Ergin,1994:94).

Osmanlı İmparatorluğu' nun kurucusu Osman Bey, rüyasında gövdesinden bir ağaç yükseldiğini ve tüm yeryüzünü gölgelendirdiğini görmüştü. Buna göre ağaç aynı zamanda büyük bir gücü sembolize ediyordu. Bilindiği gibi Kuran- ı Kerim' de bahsi geçen cennet ağaçlarından Tuba ağacının kökleri yukarıda, dalları aşağıdadır.

Ağaç, hayatın devamlılığını, doğurganlığını ve ölümsüzlüğünü simgelediği için eski Türk inanç sisteminde çok önemli bir unsurdur. Günümüzde tek kalmış ağaçlara gösterilen derin saygı, ağaçlara bez bağlayıp yardım dileme ve ağaç dikenlerin çok yaşayacağı bu fikrin bilinçaltımızda hala yaşadığının bir kanıtıdır.

Kuzey Türklerinden, Orta ve Batı- Türk motiflerini toplayan bir diğer doğum olayı da şöyle: “Kendisi, 90 yaşında; karısı da, 80 yaşında iki ihtiyar varmış. Adam (amışka), karısına şöyle dedi: “-Ey ‘hatun’ (paşılık), bizim çocuğumuz yok. Yalnızca bir ineğimiz (sıyr) var. Bu tek ineğimizi kesip (soyıp), kişilerin çağırıp, dualarını alalım!.... İhtiyar bozkıra doğru gitti ve Ak sakallı bir yaşlıya rastladı. Bu Ak sakallı yaşlıyı, davet etti ve getirdi. ‘Ak sakallı’ ya: “- Benim oğlum yok. Dua kılıp, Tanrıdan dile (kudaydan surap duğakıl)” dedi. Ak sakallı

yaşlı, “Alla akper”, deyip, dua kıldı. Evden çıkarken, “Ey ihtiyar, Tanrı sana bir oğul verecek” dedi... Bir yıl sonra Tanrı, bir oğul verdi (Ögel,1995:5).

Ak sakallının duasını alıp çocuk dileme, bugün bizde türbe ve tekke ziyaretleri ile yaşamaktadır. Kurban kesme ise, ölmüş ataları memnun ederek yardımlarını kazanma inancına dayanmaktadır. Evliyalardan bahsedilirken “Himmet ve bereketleri üzerimize olsun!” ifadesi de atalar kültürünün bir yansımasıdır.

Dede Korkut kitabının birinci (Dirse Han) hikâyesinde Han Bayındır: “Oğlu olanı ağ otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun. Oğlu kızı olmayanı Allah Taala kargayuptur...” (İnan,1998:173) demişti. Türkler’ de çocuk, neslin devamını sağlayan tek varlıktır. Özellikle erkek çocukları neslin devamı konusunda büyük önem taşır. Erkek çocuğu olan babalara: “Gözün aydın, ocağını tütüttürdü.” denilir (K.K.14). Bunun ocak kültürüyle ilgisi vardır. Eski Türk inancından kalma bu tür inanışlar Türkiye’ nin hemen tüm illerinde İslamiyet inanışlarıyla kalıplaşmış, kaynaşmış bir şekilde yaşamaktadır.

Gökyurt köyü’ ne çok yakın bir komşu köy olan İkipınar (Avalama) köyü’ ndeki “Devetaşı Türbesi” ne çocuk isteyen kadınlar taşın altından toprak avuçlar ve arkasına hiç bakmadan gider. O toprağın içinden kıl çıkarsa kız, böcekkabuğu çıkarsa erkek olacağına inanılır. Kadın bu sayede hamile kalır da çocuğu olursa, o türbeye gidilip kurban kesilir Rivayete göre Devetaşı Türbesi’ nde bir taş varmış. Zamanında köylüler, bu taşı uzak bir yere götürüp atmışlar; fakat taş, bir deve şeklini alarak tekrar aynı yerine gelmiş (K.K.17). Burada bir taşın şekil değiştirmek suretiyle bir hayvana dönüştüğünü görmekteyiz.

Konya merkezde yaşayan “Çumralı Kadın” diye adlandırılan bir kadına genellikle çocuğu olmayan kadınlar giderler. Gelen her kadına farklı uygulamalar yaptırır. Falan türbeyi ziyaret edecek, şu duaları okuyacaksın ya da falan kişiye gidip şu kadar gün ona okunacaksın...” gibi... Oraya gidenlerin birçoğunun çocuğu olduğu iddia ediliyor (K.K.20). Çumralı kadın olarak bilinen bu kadın, günümüzün Ak Şaman modelidir.

Hatunsaray köyünden Emine Korucu' ya, 9 yıldır çocuğu olmayan bir kadın gelir. Emine Korucu ona, kurutulmuş tüm mısır, yumurta, katı sabun ve bezle yapılan bir karışımı şu şekilde hazırlamış: Sabunu rendeleyerek yumurtayla karıştırmış, mısırı da tüm olarak hazırladığı terkipte beraber kadının karnına bez yardımıyla bağlamış. Bu işlemden sonra çocuğu olan kadın, Emine teyze' ye teşekkür için gelmiş (K.K.5).

Hamile bir kadın türbeye ya da mezarlığa giremez, ölüye bakamaz (K.K.4). Ölüye bakmama ya da ölülerden korkma ise hiçbir ölünün yeni var oluş biçimini kabul etmemesi olgusuna dayanır. Ölen kişi yaşamaktan vazgeçmek istemez, yakınlarının yanına dönmeye çalışır... Yeni ölü, yeraltındaki yeni dünyasıyla bütünleşmediğinden, ailesini, arkadaşlarını, hatta sürülerini yanına almaya çalışır; aniden kesilen eski yaşantısını sürdürmek, yani yakınlarının arasında “yaşamak” ister (Eliade,1999:239). Bu yüzden ölü, birini kendisine yoldaş olması için yanına alır. Hamile kadınlara, ölülere bakmalarını yasaklamalarını bu düşünceye bağlıyoruz.

Kötü gözlerden, belalardan korumak için hamileyi düğün ve cenazelere götürmezler. Hamile, doğumdan önce dikiş işlerine bakmaz, takı takmaz, kimseyle tartışmazmış. Çünkü hamilelikte bazı tavır ve davranışların, çocuğun kişilik özelliklerini ve ahlakını etkileyeceğine inanılmış. Hamilelik süresi boyunca saç kestirilmez çünkü doğacak çocuğun aklı da ömrü de kısa olurmuş. Fakat böyle adetler ortadan kalkmış şimdi hamileler düğünlere, cenazelere gidiyor; istediği şeyleri yapıyormuş (K.K.4). Altay Türkleri' nin yas törenlerinde de saç kesmek adetti. O halde saç kesmek ölümü, yarıda kalmış hayatı ve olayları sembolize ediyor olabilir. Rüyada saçın kesildiğinin ya da kısaldığının ölümle ilişkilendirilmesi de buna bir örnek sayılabilir.

Hamilenin eline bir anahtar verilir ve o anahtarla kilitli bir kapıyı açması istenir böylece doğumun kolay olacağına inanılır (K.K.6). Anahtar kilitli nesneleri açmaya yarayan bir alettir. Kilitli “şey” açıldığında kullanıma hazır olur. Rüyada anahtar görülmesi işlerin yolunda gittiğini ya da gideceğini haber verir.

Kilit açmak, doğumun kolay gerçekleşebilmesi için yapılan sembolik bir benzetmedir.

Hamile bir kadın çocuğunun güzel olmasını istiyorsa ayva ve elmayı sık sık yemelidir. Yanağının gamzeli olmasını istiyorsa, kendi yanağına ayvayı bastırılmalıdır (K.K.25). Mitsel bir yiyecek olan elma, eski devirlerde güzelleşmek amacıyla yeniyordu. Bugün de elmanın cildi güzelleştirdiği tıbben kanıtlanmıştır.

Kedi öldürenlerin çocuğunun olmayacağı, olsa bile sakat doğacağı inancı vardır (K.K.4). Bunda H.Z. Muhammed' in kedileri sevdiği inancı yatmaktadır.

X. asırda İbn-i Rüsteh, Avarlar' da, kuru bir ağacı şu şekilde sergilemektedir: “Meyve vermeyen koca cüsseli bir ağaç. Halk, çarşamba günleri, her türden meyveyi ona asmak için etrafında toplanıyor, diz çöküyor ve hediyeler veriyorlar (Roux,1998:119). Bu inanın farklı bir uygulaması da Gökyurt' ta şu şekilde yapılıyor: Hamile bir kadın, kurumuş ya da meyvesi az olan bir ağaçtan bir yaprak ya da meyve koparır, bazıları da ağacın altına taş koyar. Böylece gelecek yazda o ağacın meyvesinin olacağı ya da bollaşacağına inanılır (K.K.23). Tek kalmış ağaçlara bez bağlayarak çocuk isteyen kadınlar, burada kuruyan ve eskiden doğurganlığın sembolü olan ağacı, tekrar hayata kazandırmak için uğraşıyorlar. O halde Türkler'de insan ve evren bir dayanışma, yardımlaşma halindedir.

b. Doğum Sırası

Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi Gökyurt'ta da doğumu kolaylaştırmak için yapılan bazı uygulamalar vardır. Kuran- ı Kerim'den bazı ayetler okunduğu gibi çeşitli otlar karıştırılarak hamile kadına içirilir. Köyde “delikli taş” adı verilen içi oyuk bir taş ezilip su ile karıştırılarak doğum yapmak üzere olan kadına içirilir, bu yolla doğumun kolay olacağına inanılır (K.K.8). Yakut Türkleri' ne göre “Dünya yuvarlak idi. Ortasında bir delik vardı. Yakut Şamanları, ortasında delik bulunan ve dünyayı gösteren taşlar

taşırıldı.” (Ögel,1995:252) Gökyurt’ ta bu delikli taşlar hemen her sebeple kullanılır. Asma dallarına asılırsa üzümlerin bol olacağı, altından atlanırsa baş ağrısına, çeşitli hastalıklara iyi geleceği düşünülür. (K.K.22).

Son dönemde yaygın olan “sezaryen” tekniğiyle yapılan doğum birçok köyde hoş karşılanmamaktadır. Normal doğum olmazsa annenin çocuğuna bağlı olmayacağı hatta annelik duygularını taşımayacağı ve çocuğun da ahlaklı olmayacağı inancı vardır (K.K.19).

Doğumdan hemen sonra çocuğun ilk duyacağı ses ezan sesi olmalıdır. Bu yüzden doğumdan hemen sonra çocuğun sağ kulağına ezan okunur, sol kulağına da kamet getirilir. Bunu da aile büyüklerinden biri yapar (K.K.12). Çocuğu doğumdan hemen sonra ölen kadınların, bebeklerinin göbeğini aile büyüklerinden biri abdestli haldeyken keser. Böylece çocuğun yaşayacağına inanılır. Atayı memnun ederek, hayatın devamını sağlamada yine atalar kültürünün önemini görüyoruz.

Göbek bağı çok önemli bir meseledir. Doğan çocuğun göbeği nereye gömüldüyse çocuğun o yöne meyilli olacağı inancı vardır. Mesela evden hiç çıkmayan bir çocuğa “Senin göbeğini bir eve gömmüşler herhalde!” denilerek çocuğun yaptığı alışkanlıklarda, davranışlarda bu göbek bağının önemi vurgulanır. Çocuğunun okuyup da büyük bir insan olmasını isteyen bazı aileler çocuğun göbek bağını okula, dini bakımdan iyi yetişmesini, inançlarına bağlı olmasını dileyen bazı aileler de camiye gömerler. Doğan bebek kızsı, çeyizinin bol olması için göbek bağını, çeyiz sandığında saklama adeti de vardır (K.K.13).

Türk kavimlerinde çocuğun göbeğinin kesildiği yer, onun vatani sayılıyordu (Ögel,1995:251). Göbek, çocuğun anne karnında beslendiği bağı tutar. Türkler, dünyanın ortasına “Dünyanın göbeği” adını vermişlerdir. Hatta “ordu” kelimesinin “orta” kelimesinden geldiğini biliyoruz. Demek ki “göbek” stratejik açıdan önemli bir yeri temsil ediyordu. Yakutlar yağmur duasına çıkarken

“Göğün göbeği yerde; yerin göbeği gökte” diyorlardı (Ögel,1995:251). Bugün bir deyim olarak kullanılan “Göbeği bitişik olmak” da bu inanışın bir kalıntısı olarak yaşamaktadır.

Eski Türk hayatında, çocuklar ad alıncaya kadar “adsız” yaşarlardı. Ad alıncaya kadar “Adsız” diye çağrılan çocuk 13- 14 yaşına gelince, eğer ad verilmeye uygun bir iş başarmamışsa ömür boyu “Adsız” diye anılırdı (Ergin,1994:54-55).

Türkler’ de çocuklara ad koymak için büyük törenler yapılır ve komşu beyler de çağrılırdı. İslamiyet ile diğer Türk dış tesirlerin girmediği Altay ve Kuzey Türk destanlarında ad verme işini “kayın ağacından inen gök sakallılar” veya Korkut-Ata gibi 250 yıl yaşamış, ulular yaparlardı. Sonradan bunların yerini Hızır almıştı. “Kayın ağacından inen gök sakallılar, ulu kişi görüntüsüne girmiş Gök Tanrı’ dan başkası değildi (Ögel,1995:98).

İster Şamanist, isterse Müslüman olsun Türkler –kısa olarak sunduğumuz- şu alkışı (duayı) okuyorlardı. Müslümanlar, “âmin”; Şamanistler ise “opkuruy” diyorlardı:

“Adın Yaşar olsun! Beşik bağın berk olsun!...

“Benim gibi ak saçlı sarı dişli ol!... Saçların ağarsın!...” (İnan,1998:174).

Kalın Oğuz beylerini çağırdı, konukladı. Dedem Korkut geldi, oğlana ad koydu:...

“Bunun adı, Boz Aygırlı Bamsı Beyrek olsun!

“Adını ben verdim, yaşını Allah versin!”

“Kalın Oğuz Beyleri, el götürdüler, dua kıldılar. Bu ad, bu yiğide kutlu olsun dediler (Ögel,1995:98).

Gerek Dede Korkut’ta gerekse Manas’ta görülen ad verme her zaman bağlı bulunduğu toplumun bir büyüğü tarafından veriliyordu. Bu durum hiç değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Gökyurt’ ta biri doğduğunda, ailenin en

yaşlı kişisi, bebeğin adını koymakla yükümlüdür. Aynı Dede Korkut'un yaptığı gibi ad seçimini de kendi yapar.

Günümüzde bu bahsedilen Ak Sakallılar' ın yerini, Hızır almıştır. Bu rüya yollu olabileceği gibi karşısına çıkan fakir bir ihtiyar görünümünde olabilir. Bizzat annemden dinlediğime göre en küçük kardeşime hamileyken kapı çalınır, bir ihtiyar, bir bardak un ister. Annem unu verdikten sonra Ak Sakallı der ki: “Senin bir oğlun olacak, adını Vehbi Yasin koy!” Aynı Ak Sakallı'yı rüyasında da gören anneme, Ak Sakallı “Vehbi Yasin koy!” der. Fakat aile reislerince bu adın verilmesi uygun görülmez. Annem, küçük kardeşimin sinirli ve huysuz olmasını o Ak Sakallı' nın sözünün tutulmadığı için kendisine gönderilen bir uyarı olduğu inancını taşımaktadır (K.K.13). Ad verme meselesi çoğu zaman küslüklerin yaşanmasına neden olur. Bu küslük çocuğa, baba tarafının ecdadının isimlerinin verilmesiyle son bulur. Böylece birçok sülalede aynı isim (Ayşe, Fatma; Mehmet, Ahmet vb.) varlığını devam ettirir. Ad verme işlemini aile büyüklerinden -bu genellikle baba tarafından olur- biri abdestli bir haldeyken dualarla çocuğa adını koyar (K.K.23).

Çocuğun göbek bağı kesilirken konulan ada “göbek adı” denilir. Göbek adı, çocuğun korunması, muhtemel saldırıların yöneltmesi için konulur (Kalafat,1995:53).

Çocuğun huylarında herhangi olumsuzluk görülürse “Ad aldığına çekmiş!” denilir. Fakat olumlu durumlarda bu söz kullanılmaz (K.K.8).

c. Doğum Sonrası

Çocuğun doğumundan itibaren geçecek olan 40 gün hem anne hem bebek için çok önemlidir. Çünkü birçok tehlike “kırkı çıkıncaya kadar” yaşanır. “Lohusanın mezarı kırk gün açık kalır” sözü bugün tıbben de kanıtlanmıştır. Tedavisi mümkün olmayan birçok hastalık bu dönemde olmaktadır. Çocuğun anne karnından çıkıp da yeni dünyasına alışması bu 40 gün çerçevesinde mümkün olmaktadır.

Doğum yapan kadın çocuğunun yanından ayrılamaz, ayrılırsa “cinliler” (albastı) gelir, çocuğu götürüp başka bir çocukla değiştirir (K.K.23).

Gerek Şaman ve gerek İslam Türklerin halk hurafelerinde bugüne kadar yaşayan ve mühim bir rol oynayan ruhlardan biri olan **Al** yahut **Albastı**’ dır. Kırgız-Kazak Türklerine göre Albastı iki nevi olup biri Kara Albastı ve diğeri de Sarı Albastı’ dır. Sarı Albastı’ lar, hoca ve baksı (Şaman) ların okumasıyla defolup giderler. Kara Albastı ise kendisini görmek iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz (İnan,1998:260).

Gökyurt’ ta lohusaya kırmızı renkte bir tül ya da başörtüsü bağlarlar, sarılık hastalığına uğramasın diye de bebeğe altın takarlar ya da sarı bir örtü örterler (K.K.23).

“Alkarısı” tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki lohusa yatakta iken başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül bağlarlar. Kırmızı altın takarlar, lohusaya kırmızı şeker hediye götürürler. Aldanmak, aldatmak, aletmek, allak bullak, alık gibi kemiler bu ruh’ un sükûtundan sonra türemiş olan kelimelerdir (İnan,1998:261).

Bebeğin kıyafetlerinin yıldız görmemesi gerektiğinden, bebeğin kıyafetleri kırk gün boyunca dışarı asılmaz (K.K.13). Burada yıldız görmemesinden kasıt gece vaktidir. Kötü ruhların, cinlerin dolaştığı gece vaktinde, cinler, yeni doğmuş bebeğin kıyafetlerini görürlerse ona zarar vereceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Kırkı çıkmamış bebeği, başka bir lohusa kadın ziyaret ederse, bebeği albaslaması için yukarı doğru kaldırır (K.K.6). Bu uygulamanın temelinde koruyucu, kurtarıcı en büyük gücün yani Gök Tanrı’ nın yukarı kaldırılan kişiyi “kutsaması” düşüncesi yatmaktadır.

Çocuğu albasmasından korumak için yatağın altına bıçak, makas gibi demir eşyalar konulur. Demirin önemi Şamanist inançta kötü ruhları kovma özelliğinden gelir. Hatta demircilik uğraşı önem bakımından Şamanlık meslek ve görevinden hemen sonra gelir. Demircilerde hastaları iyileştirme hatta geleceği bilme gücü vardır (Eliade,1999:511- 512). Bu yüzden olsa gerek yeni doğanlara, korkanlara, yeni ölmüş kimselerin üzerine demir konulur. Aynı inanın bir uzantısı ise iki lohusa karşılaştığında birbirlerine iğne vererek hastalığı def etmesidir. Bu şekilde iki lohusanın “kırkı karışmaz.” (K.K.20).

Konya’ya bağlı Hadim kazasının Süleyman Hacılı köyünden Fatma Can, Albastı’ yla ilgili eskiden anlatılan bir masalı şöyle aktardı: Albasan, her gün, bir atı, ahırda koşturup koşturup terletiyormuş. Sahibi, atını sürekli yorgun ve terli olarak görüyormuş. Köylü, atının üzerine zift yapıştırmış. Ertesi gün yine gelen Albasan, ziftin üzerine oturmuş, atın sahibi gelince, Albasan, kaçmaya kalmış; kaçamamış. Sonra Albasan’ ı dövmüşler, hamur yuğurtup, ekmek yaptırmışlar. Albasan yorulunca yemin ettirmişler sonra salıvermişler. O atın sahibi, her Albasılan kadının evine gider ve eline sopa alıp kapıya vurur: “Ben geldim, sen çık, git!” diyince Albasan çıkıp gidermiş. Böylece lohusa da iyileşirmiş (K.K.7).

Kırgız- Kazak Türkleri’ nin hurafelerinde yer alan “Sarı Albastı” ve “Kara Albastı” inancı Gökyurt’ ta “Albastı” ve “Karabastı” veya “Karabasan” olarak tasavvur edilir. Karabasan, lohusanın uykusunda kendisine musallat olur. “Karabastı” veya “karabasan” koca ayaklı, çok kısa boylu, vücudu tüylerle kaplı, külah giymiş bir yaratık olarak düşünülür. Lohusayı karabastıysa, çevresindekilerin seslerini işitir, fakat üzerinde öyle bir ağırlık olur ki hiçbir yerini kıınıldatamaz. Gözlerini açtığında külah giyinmiş, vücudu tüylerle kaplı, kısa boylu bir yaratığın üzerinde oturduğunu bu yüzden kırıdayamadığını görür. Bundan kurtulmanın yolu besmele çekmek, herhangi bir ayeti okumaktır. Besmele çekemeyen kişiyi boğarak öldüren bu Karabastı’ dan kurtulmanın bir diğer yolu da vücudun herhangi bir yerini hareket ettirmektir (K.K.4). Bazılarına göre Karabasan’ ın külahını almayı başaran lohusa çok zengin olur

(K.K.18). Albasan sadece lohusalara musallat olur. Karabasan ise küçük çocuklara, yaşlı ve gençlere, üzüntülü kimselerle lohusalara musallat olur (K.K.10). Bir anlatıcıdan dinlediğime göre, lohusalık döneminde olan bir kadının yanına kötü giyinimli, eli yüzü pis, ayakkabıları çamur olan bir çocuk gelir. Çocuk, lohusanın bebeğini sevecekken, lohusa uyanır. Vücudu çok ağırlaşmıştır, kimselere seslenemez. Ağzından dünya kelamı çıktığı anda, çocuk koşarak kaçar. Bunun üzerin, lohusa annesine seslenir. Annesi, kimsenin, özellikle de bir çocuğun kapıdan ayak basmadığını söyler; fakat yerlere baktıklarında çamur izleri görürler (K.K.4).

Hava karardıktan sonra dışarıya özellikle ayak basan yerlere sıcak su dökülmez. Ayrıca bulaşık ve çamaşır suyu da dökülmez. Çünkü orada bulunan herhangi bir cin varsa yanabilir ve evde yaşayanlardan özellikle küçük çocuklardan intikam alabilir. Görünmeyen varlıklarla ilgili inanışlar Gökyurt’ ta büyük önem arz etmektedir. Kuran- ı Kerim’ de bahsi geçen “cin” lere cin denilmez; “üç harfliler” denilir. “Cin” denilirse, adının geçtiği yere geleceklerine inanılır. Cinlerin parasının soğan ve sarımsak olduğu kabul edildiğinden yere atılmaz, üstüne basılmaz. Yiyecekleri, kemikler ve yemek artıklarıdır. Bu sebeple kimse kemiğe basmaz (K.K.13). Ölümle ilgili inanışlar bahsinde inceleyeceğimiz kemiklerden yeniden doğmaya inanmak; bu yüzden ölen birinin veya öldürülen bir hayvanın kemiklerine zarar vermemek, onları kırmamak Şamanizm’den kalan bir inançtır. Kemiğe basmanın cinleri rahatsız edeceği düşüncesi aslında insan ve hayvan hayatına gösterilen saygıdan kaynaklanmaktadır.

Bir kimse yatağında ekmek kırıntısı olduğu halde uyuyakalırsa cin çarpar ya da rüyasında korkuturlar (K.K.21). Herhangi bir kimsenin kapı eşiklerinde durması iyi değildir çünkü oralar cinlerin mekânlarıdır (K.K.15). Cengiz Han da eşığe oturmayı yasaklamış. Çünkü eşığe oturan kimse, orada yaşayanların evine sahip çıkıyor anlamına gelmekteydi. Kuzey Türk destanlarında çoğu zaman ev yerine “eşik göründü” deniyordu (Ögel,1995:27).

Aynaya çocuklar ve hamile kadınlar bakamaz. Geceleri de kimsenin bakması uygun değildir (K.K.8). Mançu- Tunguz dilinde “ayna” anlamına gelen pana, “ruh, tin” (veya daha doğru olarak hayalet ya da gölge- ruh) sözcüğünden geldiğini göstermiştir. Demek ki ayna, gölge- ruhu içine alan bir kap veya yuvadır. Tunguzlar’ da şaman aynaya bakınca ölmüş kişinin ruhunu görür (Eliade,1999:185). Dolayısıyla gece aynaya bakılmaması, ölmüş kişilerin ruhlarının görülebileceği inancından kaynaklanıyor olabilir.

İkinci vaktinden sonra yatılmaz yatılırsa insan delirmiş. Bu yüzden o vakitte herhangi bir kimse özellikle bir çocuk uyursa hemen kaldırılır. “Gün anasına, kuş yuvasına kavuşuyor.” denildiğinde ikinci vaktinden sonraki zaman dilimi kastedilir. “Hacet Kapısı”nın açık olduğu bu saatlerde yapılan dualar (alkış), beddualar (kargış) kabul edilir (K.K.13). Güneşin tam batma saatine önem verilmesinin sebebi, güneşin koruyucu bir iye olmasından kaynaklanıyor (Kalafat,1995:37). Güneş, kötü ruhları kovan bir özelliğe sahiptir. Cinlerin, kötü ruhların güneş battıktan sonra gezinmeleri, “Akşamın hayrındansa, sabahın şerri yeğdir.” atasözü de güneşin koruyuculuğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ateşi su dökerek söndürmek, ateşle oynamak şeytanların insana musallat olmasına neden olur (K.K.18). Ateşin Ülgen tarafından insanlara armağan olarak gönderilmesi Altay Türkleri’nin bir inanışıdır (İnan,1995:67). Ateşle oynanırsa ve küllere basılırsa şeytanların rahatsız edeceği düşüncesi aslında, ateşe olan saygıdan ileri gelmektedir. Suyla söndürmenin aynı zamanda “su kültü” ile ilgili olduğunu düşünüyoruz. Türk inanç sisteminde yer ve suyun da ruhu vardır. Dolayısıyla ateşi suyla söndürmek hem ateşe hem de suya yapılan bir saygısızlıktır.

Türkler’de yılın belirli bir gününde ateşi yakıp, ateşten çıkan renklere göre ülkenin geleceği hakkında çeşitli tahminler yapılmaktaydı. Ateş, Ülgen’in gönderdiği bir armağan olması sebebiyle gelecekte de haber verebiliyordu. (İnan,1995:67).

Bebeğin yarı kırklaması denilen bir hadise vardır. Yeni doğan, yirminci gününü tamamladığında, annenin altın yüzüğünü ve 20 taşı bir leğene koyup çocuğu yıkarlar. Yıkarken de dökülen suyu bir süzgeçten geçirirler. Buna çocuğun “kırkının bölünmesi” denir. Bu işlem çocuğun kırkı çıkınca da 40 adet taşla tekrarlanır. Yeni doğanı tuzlu suyla yıkamak da yaygındır, böylelikle çocuğun ter kokusunun güzel olacağına inanırlar (K.K.23). İletken madenlerin gelecekte haber verme ya da kötü ruhları kovma özelliğinden bahsetmiştik. Kızların fala bakarken gelecekte haber almak istemeleri, burada kötü ruhları kovma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Çocuğu, kırkı çıkıncaya kadar yaşamayan kadınlar 40 ayrı evden topladığı bez parçalarıyla bir gömlek dikip çocuğuna giydirirse çocuğu yaşar ve uzun ömürlü olur. Aynısı çocuğu olmayan kadınlara da yapılır. Fakat 40 parçayla dikilen gömleği, çocuğunun olmasını isteyen kadın giyer. Yine çocuğu yaşamayan kadınlar, 7 tane Mehmet adında kimselerin evlerinden su alır ve çocuğuna içirir böylece çocuk yaşar. Aynısı çocuğu olmayan kadınlara da uygulanır (K.K.4).

Nefesi kuvvetli bir hocanın okuyup muska yazmasıyla da çocuk yaşatılabilir. Beş doğum yapan bir anlatıcı, çocuklarının ikisinin yaşadığını söylüyor. Çünkü iki çocuğuna muska yazdırmış, diğer üçüne yazdırmamış. Ölümünün sebebini buna bağlıyor (K.K.4).

Çocuğu yaşamayan ya da sık sık düşük yapan kadınlara “Ümmü Sübyanlı” adı verilir. “Ümmü Sübyan” kötü bir ruh veya cin olarak tasavvur ediliyor. Çoğu kimsenin de “Ümmü Sübyan” ın ne olduğu konusunda hiçbir fikri yok. Bu ruh veya cin, rüya yoluyla hamilenin karnındaki çocuğu korkutarak öldürürmüş. Bundan kurtulmanın yolu “Ümmü Sübyan Muskası” takmak, tekke ve türbe ziyaretleri yapmaktır. En etkili “Ümmü Sübyan” muskasının Hacı Veyiszade’nin kızının yazdığı muska olduğuna inanılır (K.K.13). “Ümmü Sübyan” muskası çocuğun adına yazılmalıdır. Herkesin kullandığı muskalara “hayratlık” adı verilir. Hacı Veyiszade’nin kızının yazdığı muska da “hayratlık”tır. “Ümmü

Sübyan” ın “Albastı” olacağı konusunda köylülerle yaptığımız konuşma sırasında ikisinin de farklı ruhları temsil ettiğini söylediler.

Çocuk sağlıklı bir şekilde doğmuşsa kurban kesilir. Meram bölgesine bağlı Hatunsaray köyünden olan anneannem Nesibe Yeğin, kız çocuklarına bir; erkek çocuklarına iki kurban kesilmesi gerektiğine inanıyor. Buna “Akide Kurbanı” diyor (K.K.20). Türkiye’ nin birçok yerinde ise buna “Akika Kurbanı” adı veriliyor. İran’ da ise kız çocuklarına iki kurban kesiliyor (Kalafat, 2000:56).

Çocuğu olmayan bir kadının sonraki yıllarda çocuğu olursa, çocuğu olmadığı yıl müddetince kurban keser. Örneğin 7 yıl çocuğu olmamış bir kadın 7. yıldan sonra çocuk sahibi olmuşsa 7 adet “boynuzlu koç” keser (K.K.20).

Yeni doğan bebeğini ilk kez emzirecek olan anne, önce sağ memesinden abdestli olarak emzirmelidir. Her şeyin sağından makbul olması İslami bir inançtır. Çocuğu her emzirişinde “Bismillahirrahmanirrahim” demeli mümkünse abdest almalıdır (K.K.13). Cimadan sonra gusül abdesti almadan kesinlikle çocuk emzirilmez. Emzirilmesi halinde çocuğa “pis süt” verilmiş olur. Çocuk büyüüp de gayri ahlaki bir davranışını gördüğünde annesi, “Ben sana pis süt vermedim” diyerek suçun kendinde olmadığını ya da gayri ahlaki davranışının verdiği sütle bağlantılı olmadığını anlatmak ister (K.K.8).

“...Oğuz doğduktan sonra üç gün meme emmedi (emük emmedi). Annesinin südü ise, hiç damlamadı (südi tammadı). Ancak annesi Müslüman olduktan sonra, Oğuz süt istedi (tiledi). Annesi de, oğlunun başını silip, okşayarak, ona süt verdi (emüzdi)....” (Ögel,1995:10). Belki de Oğuz, annesi Müslüman olmadığı için onun sütünü “pis” olarak görmüş, annesini emmeyi bu yüzden reddetmişti.

Anne, bebeğin kırkı çıkmadan acı, baharatlı yiyecekler yememeli; soğuk, asitli içecekleri içmemelidir. Çünkü yediği her şey sütüne geçtiği için bebeğe

rahatsızlık verir. Bu süre içinde ceviz de yenmez, çocuğa kulak ağrısı yapacağına inanılır (K.K.13).

Bebeğin annesini, sütünün kokusundan tanıdığı düşüncesi vardır. Bebeğine sevgi gösteren annelere “Sütün mü aktı?” şeklinde serzenişte bulunulur. Kayınbaba ve kayınvalidenin yanında annesinin çocuğunu sevip okşaması, öpmesi pek hoş karşılanmaz. Anne, bebeğine büyüklerinin yanında mesafeli olmalıdır (K.K.4).

Anneye her gittiği yerde sütünün bol olması dileğiyle önce yarım bardak su verilir. Anne kendisine ikram edilen suyun tamamını içmek zorundadır. Su ikramının ardından yiyecek sunulur. Bebeğe de yumurta, mendil, para, kıyafet gibi hediyeler verirler. Ancak anne ve bebek evden ancak kırkı çıktığında çıkabilir. Annenin lohusalık döneminde ise eve gelen misafirler süt, yoğurt, sütlaç vb. gıda maddeleri getirirler. Getirilen yiyeceklerden önce annenin yemesi ya da tatması gerekmektedir. Aksi halde annenin sütünün kesileceğine inanırlar (K.K.10).

Bebeğin, kesilen ilk tırnağı, babanın cüzdanına konulursa, zengin olunacağına inanılır. “Ak sakallı ihtiyar olsun, ömrü uzun olsun.” diye bebeğin kırkı çıkmadan yüzüne un sürülür (K.K.23).

Bebeğin ilk dişi çıktığında “Diş Buğdayı” ya da “Diş Bulguru” adı altında bir yemek yaparlar. Diş buğdayı, kaynatılmış buğdayın, şekerle harmanlanarak çerez haline getirilmiş biçimidir. Diş buğdayının yanına çeşitli çerezler de konulur. Aile bireyleri, akrabalar, konu komşunun katılımıyla yapılan diş bulgurunda, bir tepsinin içine makas, kalem, cetvel gibi çeşitli meslek gruplarını sembolize eden eşyalar konulur ve çocuğa uzatılır. Çocuk, hangi eşyayı eline alırsa, onunla ilgili bir meslek tercihi yapacağına inanılır. Örneğin, makası eline aldıysa berber, cetveli aldıysa mühendis olacaktır. Bundan sonra pişirilen buğdaydan daha kimseye ikram edilmeden çocuğun başından aşağı bir avuç buğday dökülür (K.K.6). Bu işlemden sonra gelen misafirlere “Diş

Buğdayı” ikram edilir. Diş Bulguru yapılmazsa, çocuğun bundan sonraki dişleri geç çıkar, çocuğa ıstırap verir (K.K.23). Diş Bulguru, çocuğun dişlerinin sağlıklı bir şekilde çıkması için yapılan “saçı” töreninden başka bir şey değildir.

Çocuğun konuştuğu ilk dünya kelamının “Allah” olması istenir. İnanişâ göre, bir insan ilk defa hangi kelimeyi söylerse, ölürken de aynı kelimeyi söyler (K.K.13).

Korkan, uykusunda ağlayan çocuklara “yedi kardeş kanı taşı” bir diğer adı “kan taşı”, içinde 40 adet anahtarın bulunduğu özel bir tase konularak suyla içirilir. Bunun kansızlık hastalığına da iyi geldiği söylenir (K.K.6). Taşların faydası bu çalışmada sıralanamayacak kadar çok yer kaplamaktadır. Kaşgarlı Mahmud eserinde “yada” yahut “cada” taşının yağmur yağdırma özelliğine sahip olduğunu söyler. Yine kişinin yanında taşıdığı takdirde yıldırımın isabet etmeyeceği, ağza alındığında susuzluğu gideren taşların varlığından bahseder (Atalay,1985:3). İslamiyet’te de gökten indiği belirtilen “Hacer’ ül- Esved” taşını görmekteyiz.

Sürekli ağlayan, huzursuz, yemek yemeyen, uyumayan ve yapıca zayıf olan çocuklara “aydaş” denilir. Köyün dışındaki bir mezarlıkta bulunan “Rüstem Baba” adlı bir yatırın mezarına yatırılan aydaş olmuş çocuk bu sayede iyileşir (K.K.11). İlyas Baba’ nın türbesinden toprak alınıp yenildiği gibi burada da atalar kültürünün yansımasını görüyoruz.

Arapça’ da “nazar” kelimesi “bakış” anlamına gelir. Nazar kelimesine “Göz değmesi” adı da verilmektedir. Nazar, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güçtür. Nazar; bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla olumsuz etkinin meydana gelmesidir.

Göz değmesi ile ilgili inançta mavi renk mühim bir rol teşkil eder. Nazara karşı mavi göz boncuğu bir tedbir olarak taşınır. Mavi gözlü insanların gözü,

baktıkları kimseye dokunurmuş. Aynı renkte boncuk taşımakla bu göz değmesine karşı korunmuş olacağına inanılır (Kalafat,1995:89). Gökyurt’ ta mavi gözlü kimselere “gök gözlü” denilir. Ve bu tabir genellikle nazarı değen kişiler için kullanılır. Bazıları da mavi gözlü olan herkese der. Çocuklara nazar değmemesi için iğde dalının küçük bir parçası ortasından delinerek çatal iğneye geçirilir, çocuğun kıyafetinin üzerine asılır (K.K.22). Dünyanın merkezini simgeleyen Şamanların üzerlerinde taşıdığı taşlar, burada iğde ağacının dalına delik açmak suretiyle karşımıza çıkmaktadır.

Kurşun dökme, nazara uğrayan çocuk için nazarı bozan etkili uygulamalardan biridir. Nazara uğrayan çocuk dizlerinin üzerine oturur, üzerine bir örtü örtülür. Sonra örtülü bir halde oturan çocuğun başının üzerine içi su dolu bir kap tutulur. Suyun içine iğne, ekmek ve yeşil yaprak konur. Eritilmiş kurşun bu suyun içine dökülür. Kurşun ne kadar çok etrafa dağılmış, delik deşik olmuşsa nazar o derece kuvvetlidir. Kabin içindeki sudan çocuğun eli, yüzü yıkanır. Son olarak su, bahçenin kuytu bir köşesine –tercihen çiçeklerin dipleri- dökülür. Kurşun dökmeyi sadece “el almış” kimseler yapabilir (K.K.4). Suyun içine iğne konulması kötü ruhların ve cinlerin kovulması, ekmek; ruhların memnun edilmesi için verilen bir tür “kansız kurban”ı temsil etmektedir.

“Üzerlik tütüttürmek” daha sık yapılan bir uygulamadır. Köylüler “üzerlik” değil de “yüzerlik” diyor. Yani yüz tane er (yiğit) kuvvetinde olan bir bitki. “Yüzerlik” bir küreğin –bulunamazsa herhangi bir tava da olabilir- içine konur bir miktar da tuz serpilir. Yüzerliğin dumanının evin içine yayılana kadar yanması sağlanır. Bu işlem yapılırken “Felak – Nas” sureleri okunduktan sonra şöyle denir:

Elleşene belleşene
Yeryüzünde kaynaşana
Gözü olanın gözleri
Patır patır patlasın
Çatır çatır çatlasın

Nazara uğrayan çocuğun bu dumanı koklaması sağlanır. İyice yanan otlar dışarı çıkarılarak kürek üstte, otlar altta kalacak şekilde ters çevrilir. Böyle yapılmasının sebebi nazar değdiren kişinin bir daha nazar değdirmesini engellemektir. Yüzerlik otu ve çörek otu kaynamış suyun içinde demlenerek çocuğa içirilirse de nazara etkili olur (K.K.13).

Sirke, nazarı engelleyen bir sıvıdır. Nazara uğrayan çocuk veya bebeğin banyo suyuna birkaç damla sirke dökülürse vücudundaki hastalıklar ve nazar yok olur. Bunu yetişkin kimseler de tatbik edebilir. Fakat yetişkinler, üç gün üst üste gusül abdesti alarak son durulama suyuna sirke karıştırıp yapmalıdır. Ayrıca sirke ekmekle katık yapıp da yenilirse insanın damarlarında dolaşan tüm şeytanları “kovacağına” inanılır (K.K.16). Burada “Sirke ne güzel bir katıktır.”, “Sirke her derde devadır.” Hadis-i Şerifleri’nin ön plana çıkmasından kaynaklanan inanç yatmaktadır.

Nazara uğrayan çocuk veya bebek bir hocaya okutturulur. Hoca okurken ne kadar esnerse nazar da o derece kuvvetlidir. Hocanın gözlerinden yaşlar gelmeye başlamışsa nazar öldürücü olabilir (K.K.1). Gökyurt’ta insan esnediğinde ağzını kapatmazsa tüm şeytanların vücuduna girip kişiyi hasta edeceği inancı vardır. “Esnemek şeytandan, hapşırma Allah’tan.” denilir. Bebekler, hapşırınca bunun çok iyi olduğuna, vücudunu geliştirdiğine inanılır (K.K.13). Altay Türkleri’nde hastalıkların kötü ruhların (körmös) insan vücuduna girmesiyle oluştuğunu ifade etmiştik. Burada “körmös”ler “şeytan” sıfatıyla karşımıza çıkmaktadır.

Yaramaz, huysuz olan çocuklar; evlerinin etrafında, cuma vaktinde üç kez dolaştırılır. Sonra çocuğun babasının ayakkabısıyla ağzına üç kez vurulur (K.K.25).

Sarılık olan çocuklar için “ocak” a gidilir. Babaannem, Fatma Yetişmiş, sarılık hastalığını iyileştiren bir ocaktır. Sarılık olan çocuk, diz üstü oturur. Ocaklı kişi, az miktarda balın içine sarı renkte ipi makas yardımıyla keser. Kesme

işlemini yaparken de dualar okur. Balın yanında bir parça ekmek de vardır. İçinde iplerin olduğu balı, sarılık hastalığına uğramış çocuk bir lokma ekmekle beraber yer. Geri kalan ekmeği de bir köpeğe yedirirler (K.K.8). Sarılık hastalığı karaciğer bozukluğundan kaynaklanan bir hastalıktır. Karaciğerde şeker eksikliğini, halkımızın bilip de yüzyıllar öncesinden balı kullanması hakikaten çok ilginçtir. Sarı renk ip de kesilmesiyle beraber hastalığı yok eden bir semboldür. Ekmeğin köpeklere verilmesi, hastalığın vücuttan tamamen atılması için verilen “kansız kurban”dır.

Çok şiddetli ağrısı olan, tıbbın hastalığına cevap veremediği hastalar, “Yılandık Ocağı” adı verilen kimselere götürülür. Yılandık Ocağı, hasta kimseyi sembolik olarak bıçakla keser. Bıçağın ters yüzünü, hasta kişinin vücuduna dokundurarak dualar eder. Buna “çentme” adı verilir. Birçok yörede de “parpılama” adıyla yaşamaktadır. Bundan sonra hasta olan kimse iyileşir.

Yılandık Ocağı’ na sahip kimselerin özelliği, geçmişte büyük acılar çekmesidir. Hiçbir ilacın, doktorun çare olamadığı hastalık, vücuttan bir yılan şeklinde bir kemiğin çıkmasıyla son bulur. Bundan sonra o kişi hastalıkları iyileştirme gücüne sahip olur. Bu kimselere de “Yılandık Ocağı” adı verilir (K.K.13).

Şaman olacak kişinin göreve “çağırılmasını” belirleyen sırra- erme töreninin geleneksel şeması: acı çekme, ölme ve dirilmedir. Hastalığın verdiği acılar, sırra eriş sırasında çekilen işkenceye karşılık gelir. Çekilen acılar, örneğin bedenin parçalara ayrılması gibi, sırra erme anlamı taşıyan (simgesel) bir ölüm şeklinde gerçekleşmektedir (Eliade,1999:58). Bir Kırgız- Kazak baksısı şöyle diyor: “Gökte beş ruhum var, bunlar beni kırk bıçakla kesiyor, bedenime kırk çivi saplıyorlar...(Radlov,1870:60). Görüldüğü gibi, şaman adaylarının şaman olabilmesi için acı çekmesi, bedeninin (sembolik olarak) parçalanması gerekiyor. O halde Yılandık Ocakları da günümüzün Şamanları sayılıyor.

2. Evlenmeyle İlgili İnanışlar

İnsan hayatının geçiş aşamalarından biri olan evlilik, bir kadınla, bir erkeğin nesli devam ettirmek amacıyla bir araya gelmesidir.

Evlenmenin gerçekleşmesi için birtakım hazırlıkların yapılması gerekir. Konya'nın Meram ilçesine bağlı Gökyurt köyünde, zengin gelenek, göreneklerle bezenmiş olan evlenme aşamaları ana hatlarıyla genellenerek anlatılmaya çalışılacaktır.

a. Evlenme Öncesi:

Türbe ve mezarlık ziyaretleri Türk toplumunun her döneminde görülen bir inanç sistemidir. Herhangi bir dileğinin gerçekleşmesini isteyenler türbe ziyareti yaparlar. Doğum bahsinde incelediğimiz, çocuğu olmayan kadınların türbe ziyaretleri yaptıkları gibi kismetinin açılmasını isteyen genç kızlar da türbe ziyareti yapmalıdır. Kismet açmanın bir diğer yolu da hocaya gitmektir. Nefesi kuvvetli hocanın verdiği tavsiyelere uymak lazımdır. Bu genellikle içinde çeşitli ayetlerin bulunduğu bir kâğıdı suya bırakıp onunla üç cuma, banyo yapmaktır. Yalnız banyo yapılan su, ayak basmayan bir yere dökülmelidir. Böylece “kısmeti bağlanmış” kişinin kismetini açılır ve görücüler gelir (K.K.3). Su iyelerinin koruma ve tedavi etme gücü ve buna bağlı olarak suya gösterilen saygı yine eski Türk inançlarının bir kalıntısı olarak varlığını devam ettirmektedir.

“Evlilik” ya da “evleneceği erkeğin kim olacağı” hayalleriyle yaşayan genç kızlar, bazı fallarla bunu tespit edebileceklerine inanırlar. Elmanın kabuğunu tüm olarak kesip yastıklarının altına koyarlarsa, evleneceği erkeği rüyalarında görürler (K.K.24). Evliliğin ne zaman gerçekleşeceği hususunda da bir altın yüzük saç teline bağlanarak bilek hizasında döndürülür; kaç kez dönerse (bir dönüş bir yılı temsil etmektedir) o kadar yıl sonra evleneceklerine inanırlar (K.K.2).

Kismetinin açılmasını isteyen genç kızlar, Hıdırellez'e ayrı bir önem verirler.. 6 Mayıs'ta kutlanan, Hızır ve İlyas (A.S.) buluştukları gün olarak kabul edilen Hıdırellez, yaz mevsiminin başlangıcını temsil eder. Herhangi bir dileği olan 5 Mayıs akşamı veya gecesi, bir gül ağacının altına, çakıl taşlarıyla, olmasını istediği “şey” in suretini yapar. Çocuğu olmayanlar çocuk, evlenmek isteyenler

damat veya gelin, ev almak isteyenler ev vb... sureti yaparlar. Sene boyunca parasız kalmamak isteyenler de uğur parası koyarlar. Gül dalına kırmızı renkte ipi niyet alarak bağlar, dualar ederler. Ertesi sabah gün doğmadan bağlanan ip hariç, bütün taşlar ve paralar toplanır. Sabah ezanıyla mutfağın penceresi açılır. Mutfaktaki yiyeceklerin içinde bulunduğu kaplar açılarak bir müddet beklenir. Böylece bütün bir yıl bereketli geçer. Hıdırellez günü kesinlikle temizlik yapılmaz. Yapıldığı takdirde evin kurtlanacağına inanılır (K.K.25).

Erkeğin ailesi tarafından belirlenen “gelin adayı” olursa “kız isteme” ye gidilir. Kız istemede oğlan evinin yakın akrabalarıyla birlikte, kız evi tarafından geri çevrilemeyecek hatırı sayılır kişilerin bulunmasına dikkat edilir. Evlenecek kız kahve yaparak gelen misafirlere ikram eder. Hafize Çetin, kahve yapmayla ilgili çok ilginç bir adet aktardı; fakat bu âdetin artık ortadan kalktığını söyledi. Eskiden kız istemeye geldiklerinde kızın fikri sorulmadığından dolayı, genç kız bazı sembollerle isteyip istemediğini anlatmaya çalışmış. Gelen görücülere, şekersiz kahve yaparsa oğlan tarafını istemediğini, orta şekerli yaparsa kararsız olduğunu, çok şekerli olursa, gönlünün olduğunu anlatırmış. Gelenler de bunu anlayıp ona göre davranırlarmış (K.K.11). Genç kız, isteme esnasında orada bulunmaz. Zaten kız ailesi verip vermeyeceğine karar vermiş, kızlarına sormuştur. Yapılan sohbetten sonra, oğlan tarafından hatırı sayılır kişi “Allah’ ın emri, peygamberin kavliyle kızımızı, oğlumuzu istemeye geldik.” der. Kızın babası da vermeye karar vermişse “Allah kismet ettiyse olsun!” cevabını verir. O gün düğünün ne zaman yapılacağı, kıza hediye olarak nelerin takılıp verileceği kararlaştırılır (K.K.14).

Damat ya da gelin adayının “hayırlı olup olmadığı” konusunda genellikle “istiare” ye yatılır. “İstiare” Allah’ ın, rüya yoluyla iyiyi veya kötüyü çeşitli sembollerle göstermesidir (K.K.10). İstiare’ ye yatan kişi, yatsı namazının akabinde 2 rekât “istiare namazı” kılarak “istiare duası” okur. Dünya kelamı konuşmadan niyetini alarak uyur. Gördüğü rüyadan o işin hayırlı olup olmadığı anlaşılır. Kırmızı, siyah gibi renkler iyi değildir; buna karşın beyaz, yeşil gibi renkler o işin hayırlı olduğunu gösterir. Rüya mevsiminde olmayan meyve ve

sebzelerle, doğa olayları da hayra yorulmaz. Mesela yaz mevsiminde istiareye yatıldıysa kar görmek iyi değildir. Mevsiminde görölmüşse berekettir, hayırlıdır (K.K.9).

b. Evlenme Sırası

Düğün günü belirlendikten sonra konu komşuya “okuntu” olarak adlandırılan davet yapılır. Bunu genellikle evlenecek kızın ve erkeğin arkadaşları yöresel kıyafetlerini giyerek yapar (K.K.24).

Düğün, Pazar günü yapılacaksa perşembeden, perşembe günü yapılacaksa pazartesten başlar (K.K.10).

Perşembe günü dua (nişan) yapılır. Oğlan evinden malzemeler getirilerek kız evinde yemekler yapılır. Dualar okunduktan sonra yüzük takılır. Yemekte etli tirit, yaprak-lahana sarması, bamya çorbası, kuru fasulye- dilme fasulye karışımı yemek, bulgur pilavı, hoşaf, helva yenilir. Geline çeyizlik, para, altın takılır. Buna “mübarek” adı verilir. Gelin iplik ipek şalvarla “cüppe” denilen üst kıyafet giyer, beline gümüş kemer takar (K.K.2).

Cuma günü sabahtan köyün geleneksel yemeği kabak doğranır. Kabak doğranırken kızlar yöresel elbiseler giyinir, eğlenir. Akşam “Ak Don” giyilir. “Ak Don” beyaz, ince çizgili ipek karışımı şalvardır. Ak don, gelinin ve henüz evlenmemiş genç kızların saflığını, temizliğini ifade ettiği için giyilir. Üstüne sırma işlemeli cüppe giyilir, bele gümüş kemer, boyna “beşibirlik” denilen altınlar takılır. Başa kırmızı uzun bir örtü, başın en üst tarafına “kıvrak” denilen yeşil pullu örtü örtölür. “Talba” denilen tef çalınır. Tahta kaşıkla 2 şer kişi karşılıklı oynar. Oynayanlar, oyun bitince büyüklerin, başta kaynananın eli öpölür. Ak Donu kızlar, gelinler, gençler giyer. Yaşlılar giymeZ (K.K.4).

Gökyurt köyü kazı başkanı Nurettin Özkan kabak yemeği geleneğinin rastlantı olmadığını ifade ediyor: “Bu kabak yemeğinin kökeni Hristiyanlık tarihine kadar uzanıyor. Kabak yemeği, kadın sofralarında sunuluyor. Bu kabak, yoğun

bir şekilde Kapadokya’ da da var. Geleneksel tarımı olan bir ürün. Kabağın Hristiyanlık döneminde kadını güzelleştirdiğine inanılıyordu. İslam geleneğinde düğünlerde kabak yemeği yemek diye bir davranış yok. Buna rağmen bu gelenek halen sürüyor. Bu muhtemelen Hristiyanlardan alınan bir gelenektir.” (Özkan,2000:80).

Cumartesi günü öğleye doğru, oğlan evinde toplanan oğlan evinin yakınları başta yengeler kız evine gider. Kızlar, gelinler, yengeler, kayınvalideler eski iş elbiseler giyer. Başlarına (hönker) denilen sarı bir örtü örterler. Gelin, kadife sırma işlemeli elbisesini giyer. Altınlarını takınır. Ayakta bekler. Başını hep öne eğer. Ayıp olur diye gülmez, konuşmaz. Ellerini göğsünün altına bağlar. Belinde pırıltılı üçgen kuşak, şalvarında “Türkişi işlemeli” uçkur olur. Tef çalınır, oynanır. Eğlence arasında nişanlı kızlar (onlar da eski iş elbiseler giyer) ortaya çıkarılır. Başına, omzuna elbiselik, çeyizlik, yün çorap atılır. Saçı törenlerinin yansıması burada da karşımıza çıkmaktadır. Para, yüzük, altın takılır. En son gelin ortaya getirilir. Önce kaynana olmak üzere damadın yakınları geline takı takarlar. Hediyeler verirler. Eğlence bitince kaynanalar ayrı, gençler ayrı kabak yerler. Önce etli tirit, kabak, helva, pilav, hoşaf gelir. Oğlan evi döner, kız evinde gençler eğlenmeye devam eder (K.K.10).

Cumartesi akşam kız evinde kına olur. Oğlan evi topluca kız evine gider. Eski iş kıyafeti bu sefer sadece gelin giyer. Diğerleri günlük kıyafetlerini giyerler. Kadınlar kendi aralarında eğlenirken, oyunlar çıkarılır. Oğlan evinden kadınlar efe, arap, deli, oğlan kılığına girerler. Oynayan kadınları yakalayıp, öper ya da oyun gereği kaçırıp karşılıklı oynarlar. Çerezler, meyveler dağıtılıp yenir (K.K.3).

Gecenin geç saati olunca geline abdest aldırılır. Geceliği giydirilir. Salâvatla, tekbirle kız arkadaşları tarafından başında tepsiyle kına tepsisiyle getirilir. Gelin ortaya oturtulur, avucunu açmaz. Kaynana altınla (varsa) taze çiçek getirir. Genellikle altın yüzük verir. Gelin avucunu açar. Eline, ayağına tümce kına yakılır. Kına yakılırken ilahi, türkü söylenir, gelin ağlatılır. “Ağlayan gelin

ahirette yanmaz” denir. Oğlan evinden bir iki kişi kalır, geline arkadaşlık eder. Kızın arkadaşları da o gece gelinle yatar. Uyuyanın ağzı yüzü boyanır, halıya kilime elbisesinden dikilir (K.K.24).

“Kına” Türk halk sofizminde bir adama olayıdır. Ahirete adanan yaşlı anaya hacdan kına getirilir. Allah’ a adanan kurbanlık koçun kınası besmele ile yakılır. Yeni ocağına, eşine adanan geline kına yakılır. Peygamber Ocağı olan askere gönderilen Mehmetçiğe kına yakılır (Kalafat,1995:128).

Gelin pazar günü erkenden kalkar, duayla kınasını yıkar. Oğlan evinden 1–2 kişi gelini giydirmeye gelir. Abdest alan gelin ortaya oturtulur. Saçları telle, varsa altın, gümüş parayla küçük küçük örülür. Alta iplik ipekten çizgili rengârenk entari (üç etek) giydirilir. Genelde kırmızı kadifeden işlemeli şalvar cüppe giyilir. Bele yanda mecidli (gümüş büyük para) gümüş kemer takılır. Ayağa nakışlı yün çorap giyilir. Kola bilezik, boyna beşibirlik takılır. Kuşağın üstüne Türkişi işlemeli, tel kırma peşkir dolanır. Başa sırlı (emaye) tabak konur. Kat kat tülbentle bağlanır. Pullu kıvrakla dolanır. En üste “cibinlik” denen tepesi işli gelini tamamen örten al bir örtü örtülür. Gökyurt’ ta bele bekâretin sembolü olan kırmızı kuşak bağlama âdeti yoktur. Bunun yerine yukarıda bahsettiğimiz “cibinlik” adı verilen kırmızı renkte bir örtü örtülür. Kırmızı renk, A. İnan’ ın bahsettiği “al” ruhundan korunma için örtülebilir. Sağ eli tülbentle bağlanır. Gelin düğün günü oruç tutar (K.K.11).

Oğlan evinde pilav yenirken kız evinden yengeler “galet” (dürü) getirir. Başlarında “hünker” olur. Sap selelerinin içinde bohça getirirler (K.K.24).

Öğleden sonra gelin almaya gidilir. Önde bayrakçı, kayınbaba, yaşlılar olur. Gelin büyüklerin elinden oper. Kayınbaba bahşişi verir, gelinin kolundan tutar, süslü ata bindirir. Gelin, gördüğü her pınar başlarında (kaynak suları) durup sulara buğday atar (K.K.10).

Kuzey Türklerinde koca evine gelen geline, kocanın evine ait akarsular ile kaynaklar gösterilirdi. Koca kütüğüne geçmiş olan gelin, sulara çeşitli saçılar yaparak saygıda bulunurdu (Ögel,1995:316). Başkurt Türklerinde ise yeni gelinler, kayınbabasının içtiği pınarlar ile koca yurdunun içinde bulunan ırmak ve göl sularına para atarlardı (İnan,1995:176).

Eski Türklerde yer- su inancı tam bir “vatan” anlayışıdır. Eskiden iskân ve yerleşmeler suların düzenine göre yapılırdı. Bunun için Türkler yer- su anlayış ve inancına çok büyük bir değer vermişlerdir. “Tanrı, Türk’ ün yeri ve suyu sahipsiz kalmasın diye” Kağanları, Türk milletinin üstüne getirip koyuyordu. İyi vazife görmeyen veya isyan edenleri, yer- su’ lar cezalandırıyordu (Ögel,1995:315).

Gökyurt’ ta akan suyun temiz olduğu inancı vardır. Akan sular kirletilmez. Özellikle de idrar yapılmaz, bunun günah olduğu düşünülür. (K.K.9) 16. yüzyılda yazılmış Osmanlı kitaplarında “Kaçan bir pınara necaset düşse, ol pınarın suyu çekile” denmiştir. Yine Dede Korkut’ taki “arı sudan abdest aldı” sözlerinden ve sulara esenlik dilemelerinden yer- su inancının bugüne kadar gelmiş olduğunu görüyoruz (Ögel,1995:326).

Su, şifa kaynağıdır. Nazar değen kimseye “okunmuş su” içirilir. Küçük, büyüğe su verdiğinde “Su gibi aziz ol, arşa kadar yeşer!” der. Bir işin olmasını istendiğinde peygamberimize hitaben “yüzü suyu hürmetine” denilir (K.K.11).

Su aynı zamanda kötülükleri def eder. Kötü bir rüya görüldüğünde, eskiden akan suların başlarına gidilir, kötülükleri def etsin diye, rüya, akan suya anlatılırmış. Şimdi evlerde çeşmeyi açıp anlatıyorlarmış (K.K.4).

Damat, damda gelini bekler. Gelinin elinden yenge ile kaynana tutar, indirir. Damat gelinin başına çerez, bozuk para atar. Bu Şamanist inançta görülen “saçı” dan başka bir şey değildir. Kötülüklerin savılması, yeni evlenenlere nazar değmemesi için eve girmeden testi kırılır. Evliliklerinin yağ gibi akıcı,

ekmek gibi bereketli olması için gelin odasının kapısının üstüne ekmekle yağ yapıştırılır. Evliliklerinin sağlam temeller üzerine oturması için kapıya çivi çakılır. Gelinin, kocasının emirlerine itaat etmesi, yumuşak huylu olması için ayağının altına koyun postu serilir. Gelin ayakta bekler, evin nenesi manilerle onu okşar. “Gelin hoş geldin, sen bu eve geç geldin!” diye kaynana ile yenge gelinin önünde kaşıkla döne döne oynar (K.K.6).

Yatsı namazından sonra hoca dua eder. Daha sonra “İmam Nikâhı” kıyılır. İmam nikâhının bu kadar geç olması, düğünde terslik olup da karşı taraftan biri vazgeçerse dini akidelere göre “karı- koca” olunmasını engellemek içindir. Hoca, nikâhı kıyarken sadece aile büyükleri gelin ve damadın yanında yer alır. Bu esnada kimse ellerini bağlamaz. Bağlanırsa uğursuzluğun olacağı, evliliğin hayır getirmeyeceğine inanılır (K.K.1). Nikâh kıyıldıktan sonra damada şerbet içirilir. Gelinin belindeki uçkura besmele adedince 21 düğüm atılır. Yanında, yuvasında mutlu bir yenge olur. Yengenin kocası da damadın yanında olur. Bunlara “sağdıç” adı verilir. Sağdıçlar, Tu- kiu’ lerde cenaze merasimlerinde de rol alıyordu (Roux,1998:216). Fakat günümüzde sadece evlenme törenlerinde evlenecek kız ve erkeğe evlilik hakkında temel bilgiler verip onlara refakat eden kişiler olarak tanınmaktadır.

Damadı arkadaşları yumruklayarak gerdeğe sokar. 2 rekât namaz kılar. Yenge gelinle damadı el ele verir. Gelin “yüz görümlük” alıncaya kadar gelin konuşmaz, yüzünü açmaz (K.K.10).

Çin tarihleri, Göktürklerin, “kubbeli keçe çadırları” na “Kiung- lu” adını verirlerdi. Şaman törenlerinde “çadır kubbesi” gök kubbesi yerine kullanılıyordu. Farsçadaki “gerdek” sözü de kubbe veya kubbeli bina anlamında söyleniyordu. “Gerdeğe girme”, Türklerde gelin ile güveyin kubbeli bir oda veya çadırda buluşması demekti (Ögel,1995:154).

c. Evlenme sonrası

Pazartesi sabahı büyüklerin eli öpülür. Öğleden sonra “ayak durdu” (yüz açımı) olur. Geline perçem, kâkül kesilir. Sürme çekilir. Yemek yenir, gelinin önünde oynanır. Gelin 40 gün başından al örtüyü çıkarmaz. “Ayak durdu” da eğlence bitinceye kadar ayakta kıpırdamadan durur. Daha sonra gelin sandalye veya taburenin üstüne çıkar, yakınlar para veya altın takar.

Yüz açımından sonra damat ve gelin yakın akrabalara ve komşulara “el öpme” ye giderler. Ev sahipleri yeni evlilere hediye ya da para verirler.

Yeni evliler, yeni hayatlarında kavgasız, gürültüsüz yaşamak için birbirlerine elden sabun alıp vermezler. Aslında bu sadece yeni evliler için değil herkes için geçerlidir. Sabunun kaygan olması sebebiyle sağlam bir zemin ve temel gerektiren evlilik, dostluk, akrabalık gibi kurumlara zıt etki yapan bir madde olarak görülmesi bu inançta etken rol oynayabilir.

3. Ölümle İlgili İnanışlar

Düşünen insan taş devrinden beri hayat ve ölüm sırlarını öğrenmeye ve anlamaya çalışmıştır... Yeryüzündeki bütün iptidai insan topluluğu aynı yolu takip etmiş, hayat ve ölüm hakkındaki tasavvurları aşağı yukarı aynı olmuştur (İnan,1995:176).

a. Ölüm Öncesi

Eski Türkler can ve ruh mefhumunu, genel olarak, **tın** (yani nefes) kelimesiyle ifade etmişlerdir. Çağdaş Şamanist Türk boylarından Yakutlar ruh- can mefhumunu **tın**, **kut** ve **sür** kelimeleriyle ifade ederler. Tın kelimesi aynı zamanda esinti, rüzgâr ve nefes anlamlarına da gelir. “**Kut**” toprak, rüzgâr ve “ana- kut” denilen üç unsurdan mürekkeptir. “**Tın**” vücuttan ayrılırsa ölüm vukua gelir; fakat “kut” ayrılırsa ölüm olmaz. **Sür**- insan enerji, irade ve umumiyetle ruhi hallerini meydana getiren unsurdur. İnsan uyurken **sür** ü vücuttan çıkıp her tarafta dolaşabilir (İnan,1995:176).

A. İnan' ın “kut’ u ayrılırsa ölüm olmaz” şeklinde belirttiğinin aksine J. P. Roux, ölümü, “hayat gücü olan kut’ un yitirilişi veya yenilenmemesi” (Roux,1998:199) olarak ifade etmiştir. Mircea Eliade ise insan ruhuna şöyle bir açıklama getirmiştir: “Birçok başka ‘ilkel’ halklar -özellikle Endonezyalılar gibi- Kuzey Asya halkları da insanın birden fazla üç, hatta yedi canı (ruhu) olabileceğine inanırlar. Ölümde bunlardan biri mezarda kalır, bir başkası Gölgeleler (Hayaletler) Ülkesine iner, üçüncüsü de göğe çıkar. Başka halklara göre ruhlardan en az biri ölümde yok olur ya da ifritler tarafından yutulur. Bu son tasarımın gerçek olduğu durumlarda, dünya yaşamında vücuttan kaçmasıyla hastalıklara neden olan can / ruh da işte bu, ölümde kötü ruhlar tarafından ya da ölümler tarafına inen candır.” (Eliade,1999:248).

Bu dünyadan başka bir dünyaya geçişi ifade eden ölüm, bütün insanlığa kabul edilmesi çok zor bir durum olarak kendini göstermiştir. Türkler ve Moğollar, ölümü doğrudan hatırlatan kelimeler karşısında irkilmemişler; ayrıca örtmece kelimeleri de başka toplumlara oranla daha az kullanmışlardır (Roux,1998:202) diyen J.P. Roux’ un ifadesinde belirttiği, belki de Türkler’ in “öbür dünya” ya İslamiyet’ ten önce de inanmalarıyla ilgiliydi. Türklere göre insanoğlu kutsaldı ve hiçbir zaman “yok” olamazdı. Bırakalım insanı bir bitki, hayvan hatta eşya bile yok olmuyordu.

Ölüm, ölü, ölmek gibi kelimelerin yerine Yaruk Tegin “Yirmi birinci yaşımda, ah benim felaketim!” diye ağladığı vakit “Yirmi birinci yaşımda, öldüm.” demek istemektedir (Roux,1998:202). Bunun yanında ölmek; “uçmak”, “akdoğan olmak” “vefat etmek, uçup gitmek, göçüp gitmek” fiilleriyle de belirtilmektedir.

Ölümden sonra hayata inanan Türkler için, evvelce yaşamış olan ruhun, yeryüzünde dolaşmak için oradan çıkabileceğini düşünmek mümkün değildir. Kaşgari, bu olasılığı bir atasözü ile reddetmektedir. “İnsan...Mezara indikten sonra geri dönmez.” (Roux,1998:207). Fakat ölünün ruhunun dirileri izleyememesi için mezarlıktan dönüşte, gidiştekinden farklı bir yol kullanılması

ölülerin ruhunun bu dünyada da dolaşacağına dair bir inancı taşısa da ölümler ancak ölümden, 3., 7., 40. gün sonra verilen cenaze şöleninden sonra yola çıkarlar (Eliade,1999:240). Bu yüzden 3.7.40. ve Gökyurt’ ta 52. gün (kemiklerin etinden ayrıldığı gün olarak tabir edilir.) çok önemlidir (K.K.18).

“Yeniden dirilmeye dair yalnızca olumsuz kanıtlara sahip bulunmaktayız. Çeşitli kaynaklar, kemiklerin yeniden doğuşa engel olmak için yakıldığını söylemekte ve bunu ortaya koymaktadır.” (Roux,1998:210) diyen J.P. Roux’ a karşın M. Eliade bunun tam tersini savunmaktadır. Cesetleri yakılan bazı ayrıcalıklı kişilerin dumanla birlikte Göğe yükselip orada her bakımdan bizimkine benzer bir ömür sürdükleri karşımıza çıkar. Ateşin ölümden sonra göğe çıkıp orada yaşamayı sağladığı fikri, yıldırımın çarptığı insanların göğe yükseldikleri inançla da doğrulanıyor. Bunların ölümleri bir tür sırra – erme sayılıyor. Buna karşın herhangi bir hastalıktan ölmek insanı ancak yeraltına götürebilir, çünkü hastalıkların nedeni ya kötü ruhlar ya da ölümlerdir. Altaylılar ve Telengitler, birisi hasta olduğu zaman “Bu adamı körmösler (ölüler) yiyor”; ölen birinin ardından “onu körmösler yedi.” derler (Eliade,1999:238- 239).

Gökyurt köyünde, ölecek kişinin bazı belirtileri olur. Ölecek kişi öleceğini aslında birkaç ay öncesinden bilir. Bu yüzden benzi sararır, solar dünya işleriyle pek meşgul olmak istemez, içine kapanır. Bu ani ölümlerde de hastalık sebebiyle gerçekleşen ölümlerde de insanda aynı ruh hali geçerlidir (K.K.23). Kimse uzun süren hastalıktan sonra ölmek istemez “İki gün yatak, üçüncü gün toprak inşaallah!” (K.K.18) diyerek yatalak hasta olup ele güne muhtaç olmadan “göçüp gitme” yi vurgular.

Bir Uygur metni, bedende dolaşan ve her gün yer değiştiren bir nesneden; örneğin, fareninki gözlerinde, ineğinki kulaklarında, tavşaninki göğsünde vs... olan bir “öz konuk” tan söz etmektedir. Şamanist inançta da ruhun bulunduğu organın zedelenmesi halinde -darbe sadece ayak parmağına dokunsa dahi- ölüm gerçekleşir (Pallas,1866:61).

Kişi rüya yoluyla da öleceğini ya da bir yakınının öleceğini anlayabilir. Rüyasında ölünün kendisini çağırdığını, bir şey verdiğini görürse bu rüyayı gören kişinin öleceğine delalettir. Üst çenedeki dişlerin düştüğünü gören kişi baba tarafından bir akrabasını, alt çenedeki dişlerden biri düşerse anne tarafından bir akrabasını kaybeder (İmam Nablusi, t.y.:241).

Bir yıldız kaydığında birinin öleceğine inanılır (K.K.12). Her kam (şaman), kendisinin özel bir ruhu veya ruhları olduğuna inanır. Altaylılar buna tös (toz), Yakut oyunları “ıjā kıl” (ana- hayvan) yahut emeget, Türkistan ve Kırgız baksıları arvak derler. Tös, emeget, arvak; ataların yahut büyük şamanlardan birinin koruyucu ruhlardır. Yakutların tasavvurlarına göre ıjā kıl, şamanın herhangi bir hayvanda tecessüm ettiği canıdır. Bu hayvanın hayatıyla şamanın hayatı birbirine bağlıdır. “ıjā kıl” ölürse şaman da ölür. (İnan,1995:81) Bu inanış, günümüzde “Herkesin bir yıldızı vardır.” düşüncesiyle yaşamaktadır. Bir insan öldüğünde, onun bağlı olduğu yıldız da beraberinde düşer. Şamanizm’de, şamana yol gösteren kutup yıldızı da İslami inançta H.Z. Muhammed’ i temsil etmektedir (K.K.18). Kutup yıldızının yön bulmaktaki önemi, sembolik açıdan peygamberimizle ilişkilendirilmiştir. H.Z. Muhammed’ in kutup yıldızını temsil ettiğine inanılması, Türkler’ in İslâmiyet’i kabul ettikten sonra da kutup yıldızıyla bağlarını koparmadıklarına bir işarettir.

b. Ölüm Sırası

Can çekişen (can vermeye çalışan) kişi çok susar. Ağzı susuzluktan kupkuru kalır. Bu sırada şeytan, ölecek kişinin yanına gelir ve imanı karşılığında kendisine su teklif eder. Bu yüzden ölecek kişinin ağzına sürekli su damlatılır (K.K.22). Bu değiş- tokuş meselesini Kitab- ı Dede Korkut’ ta yer alan Deli Dumrul hikâyesinde de görmekteyiz. Bilindiği üzere, Azrail, Deli Dumrul’ dan canını istemesi üzerine, babası ile annesine gider ve kendisi yerine, onlardan birinin canını vermesini ister (Ögel,1995:74). Bir diğer değiş-tokuş meselesini de Buryatlar’da görüyoruz. Buryat Şamanı, hastanın canını arama seansı düzenler. Şaman, canı bozkırda, ormanda, denizin dibinde arar. Hiçbir yerde bulamazsa bu, canın, Erlik’ in tutsağı olduğuna işarettir... Bazen Erlik tutsak

aldığı canı bırakmak için yerine başka bir can ister... Şaman hastanın da rızasını alarak, bu kurbanın kim olacağına karar verir. Kurbanlık kişi uyurken şaman, kartala dönüşmüş olarak ona yaklaşır, canını bedeninden alarak Ölüler Diyarı' na iner ve getirdiği canı Erlik' e sunar; o zaman Erlik hastanın canını alıp götürmesine izin verir. “Kurban” kısa bir süre sonra ölür, hasta da iyileşir. Ama bu sadece bir ertelemedir, zira o da üç, yedi veya dokuz yıl sonra ölecektir (Eliade,1999:250).

Ölecek kişinin fiziksel özelliklerinden cennete ya da cehenneme gideceğine inanılır. Hasta kimsenin yüzü morarmış, çirkinleşmişse, can vermekte çok zorlanırsa günahlarının çok, yani cehennemlik olduğuna; yüz sarı yahut beyaz bir renk alırsa, canını kolayca verirse, günahlarının az, yani cennetlik olduğuna inanılır (K.K.15).

Can vermekte zorlanmada birçok sebep de ortaya çıkmaktadır. Ölecek kişinin evinde, odasında insan suretinde resim ya da başı açık halde duran bir kadın bulunursa ölümün gerçekleşmediğine, geciktiğine inanılıyor ve bu konu hakkında burada zikretmeye gerek duymadığımız birçok hikâye anlatılıyor. Bu yüzden evde insan suretli resim ve başı açık kadın bulundurulmuyor. Can vermeye çalışan kişinin yanında sürekli ağlanıp sızlanırsa da ölüm zor gerçekleşiyor (K.K.22).

Ölümün kolay gerçekleşmesi için sürekli “Yasin-i Şerif” okunur, okunurken de şu şekilde niyet alınır: “(anne adı verilerek) falancadan doğma falanca ruhunu kolay teslim eder inşallah!” Ağzına belirli aralıklarla su ve bal damlatılır.

Ölecek kişi sürekli terler. Buna “ecel teri” adı verilir. Ecel terini, insanın Azrail (a.s.) gördüğünde döktüğü söylenir. Azrail, günahkâr kimselere çirkin bir surette; sevabı fazla olan iyi insanlara da genç bir delikanlı suretinde görünür (K.K.18).

c. Ölüm Sonrası

Ölüm gerçekleştiğinde ölünün karnına hemen bir demir nesne (makas, bıçak vb.) bulunamazsa taş konulur. Bunun demir kültüyle alakalı olduğunu, demirin kötü ruhları kovma özelliğinden doğumla ilgili inanışlar bahsinde söylemiştik. Ölünün çenesi ve ayakları bir bez yardımıyla bağlanır. Baş kible yönüne çevrilir. İçinde bulunduğu oda temizlenir, aydınlatılır. Ölen kişinin yanına kesin surette kedi giremez. Kedinin ölü kişinin canını yiyeceğine inanılır. Ölen kişiyi konu komşuya duyurmak için “sala” verilir (K.K.15).

Bu bahsedilen ön hazırlıktan sonra, gömme için gerek dinsel, gerek geleneksel bakımdan zorunlu hazırlığa geçilir. Bu hazırlık üç önemli aşamadan geçmektedir: yıkama, kefenleme, gömme. Ölen kişi elden geldiğince çabuk gömülmeye hazırlanır. Kişi sabah ölmüşse ikindi namazına, ikindiden sonra ölenler, o gece bekletilerek sabah namazından sonra gömülürler. Uzaktan gelecek akrabalar için cenaze kısa bir süre için bekletilebilir (K.K.12).

581 yılı civarındaki Çin yıllıklarına göre, “Tu-kiu’ ler de bir insanın ilkbaharda veya yazın ölmesi durumunda, onu gömmek için ağaçlardaki yaprakların sararması ve dökülmesi beklenirdi; o kişinin sonbaharda veya kişinin ölmesi halinde ise, yaprakların boy atması ve de bitkilerin çiçek açması beklenirdi.” (Julien,1877:10). Köl Tegin, Çinlilere göre ilkbahar sayılan Şubat 731 tarihinde ölmüş ve Kasım başında gömülmüştü. Bilge Kağan ise, sırasıyla 25 Kasım 734 tarihinde ölmüş ve 22 Haziran 735 tarihinde gömülmüştü (Bazin,1974:244).

Cenaze gömülmeden önce mutlaka yıkanmalıdır. Allah’ ın ve meleklerin huzuruna varan kişi bedenen de tertemiz olmalıdır. Kadınları, kadın, erkekleri, erkek yıkayıcılar yıkarlar. Bu işi yapan kişiler, meslekten yıkayıcılar, hocalar, tecrübeli olanlar, dini bütünler, ölü evinden ya da komşulardan biri olabilir. Köyde genellikle ölen kişileri cami imamı, kadınları ise bir yakını yıkar. Yıkama işlemi ölü evinin bahçesinde ya da camide yapılmaktadır. Ölü herkes tarafından görülmesin diye battaniyeler ipe gerilerek asılır. Ceset yıkanırken kullanılan malzemeler kesinlikle günlük hayatta kullanılmaz, bunun uğursuzluk

getireceğine inanılır (K.K.16). Bu malzemeler, fakir bir kimseye verilir (K.K.22). Ölen kişinin eşyalarının kullanılmaması, ihtiyaç sahiplerine verilmesi aslında ölünün ev halkına zarar vermemesi içindir. Ölünün gömülmeye hazırlanması için gerekli bir diğer işlem ölünün kefenlenmesidir. Kefen bezinin rengi beyazdır. Kadınlarda 5 kat, erkeklerde de 3 kat kefen bezi kullanılır. Kefen kelimesi Kaşgari’ nin eserinde “eshük” olarak geçmektedir (Roux,1998:128).

Bazı kimseler nereye gömülmek istediklerini vasiyet ederler. Bu vasiyet sözlü yahut yazılı olabilir. Ölen kişi, nereye gömülmek istediye oraya gömülür aksi halde ruhunun rahat etmeyeceği inancı vardır (K.K.9). Herhangi bir vasiyet söz konusu değilse aile büyükleri nereyi uygun görürse oraya gömülür.

Reşideddin’ in “...Burhan Haldun dağında, tek bir ağaç vardı. Çingiz Han, bu ağacın altında gömülmesini istemişti. Ölümünden sonra Çingiz Han, bu ağacın altında gömüldü. Ağacın çevresinde de sık bir orman yetişti...” (Ögel,1995:471) sözlerinden hareketle, tarihte birçok önemli şahsiyet mezarlarının gizli tutulmasını arzu ediyordu. Bu gizlilik önce hazine soyguncularına karşı duyulan korkudan, bunun da ötesinde kutsal şeylere karşı saygısız davrananlara, kemikleri yakanlara karşı duyulan çekinme hissinden kaynaklanıyordu. Gömülme yerinin gizli tutulabilmesi için çalışmalarda yer alan bütün işçileri, bütün mezarcıları ve hatta oradan geçenleri öldürmek daha basit bir yöntemdi (Roux,1998:213). Aynı durum Attila’ nın ölümü dolayısıyla da gerçekleşmiştir. Fakat öldürülme olayını A. İnan gerçekçi bulmadığını ifade ediyor.

Gökle yer arasındaki bağlantıyı mümkün kılan “Dünyanın Merkezi” nin ağaçtan başka bir diğer mitsel imgesi de dağdır. Altay Tatarları, Bay Ülgen’ in Göğün ortasında altından bir dağın üstünde oturduğunu düşünürler. (Radlov,1976:6) Birçok Türk kavimleri için dağlar, “Tanrı’ nın ikametgâhı” ydı. Çünkü yerin üzerinde yaşayan insanlar için, yükseltiller Gök Tanrı’ ya gidiyordu. Dağların uzaktan bakılınca tanrısallığın rengi olan mavi renkte görünmesi de onun mistik

özelliğini tamamlamış oluyordu. Cengiz Han ve diğer Türk büyüklerinin mezarlarının dağların üzerinde olması Gök-Tanrı' ya daha yakın olmasından kaynaklanıyordu. Aynı şekilde Doğu Anadolu bölgesinde mezarların, yüksek yerlerde bulunması, Gökyurt köyünün karşısındaki İlyas Baba Tekke köyünün yatırı olan İlyas Baba' nın mezarının yüksek bir yere yapılması da bunun bir kanıtıdır

İbn- i Fadlan' a göre Hazarlar' da, Biruni' ye göre Oğuzlar' da mezar yerinin üstünden geçirmek için, ırmağın yolu saptırılıyordu. Daha sık olarak yüksek bir tepe veya çok yüksek bir dağ mezar yeri olarak seçiliyordu (Roux,1998:212).

Tahta bir tabuta kefenlenmiş bir halde koyulan ölü, İslam dininin gereklerince kılınan cenaze namazından sonra elde taşınarak mezarlığa kadar götürülür. Tabutun ağırlığı ya da hafifliği konusunda çeşitli tahminler yapılır. Taşınan cenaze, ağırlaşmış ve mezarlığa giden yol uzamışsa, ölen kişinin günahlarının çok olduğuna; tabut hafiflemiş ve yol kısa sürede bitmişse, ölen kişinin sevaplarının fazla olduğuna inanılır. Ölünün ağırlaşmasının sebebi, cehenneme gideceğini bilmesinden, feryat figan etmesinden kaynaklanır. Ölünün feryatlarını insanoğlu duyamaz. Onları sadece köpekler ve atlar duyar, bu yüzden atların ve köpeklerin mezarda acı çeken ölülerin seslerini duydukları için hırçınlaştıkları söylenir. Ölünün hafifleşmesi ise cennete gideceğini bilmesinden kaynaklanır, bir an önce mezara ulaşmak ister (K.K.9).

Kendisi için kazılan mezara baş kibleye yani güneye, ayaklar kuzeye, gövde de doğuya bakacak şekilde yerleştirilir. Orada bulunan herkes mezara eliyle de olsa toprak atar, bunun çok sevap olduğuna inanılır (K.K.12).

Müslüman Türk destanları arasında Şamanizm unsurlarını en çok muhafaza eden “Manas” destanında Han Köketey, halkına “...Başımı doğuya yöneltiniz...” diye vasiyet etmişti (İnan,1995:181).

Tan Sülalesi tarihi VI. Yüzyıl vukuatından bahsederken Göktürkler’ in defin törenini şöyle tasvir etmektedir: “... Bu ölü ömründe bir adam öldürmüş ise mezar üzerine bir taş korlar. Bazı ölülerin mezarında bu taşlar yüze hatta bine baliğ olur. Atlar ve koyunlar kurban ettikten sonra kafalarını kazıklar üzerine korlar..” (Hyasinth,1851:269-270). Hun, Göktürk ve Oğuzlar’ın defin törenleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (İnan,1995:177- 188).

Çinliler, 628 yılı dolaylarında “Bir zamanlar ölülerini yakma alışkanlığında olan Türkler, onları şimdi toprağa gömüyor ve onlara mezar dikeyorlar.” demektedirler (Julien,1877:127).

Ölüyü yakma, kemiklerin daha sonra dirileceğine dair inançtan gelmektedir. Çünkü kemikler, önceden ait oldukları canlının gücünden en azından bir kısmını muhafaza etmektedir (Roux,1998:210). Avcılar, öldürdükleri hayvanın kemiklerini kırmamaya özen gösterirler ve onları toplayıp yüksek bir yere veya ağacın dalları üzerine koyarak ya da denize atarak onları ortadan kaldırırılar. Çünkü ölenin, kemiklerinden tekrar dirileceğine inanırılar (Eliade,1999:190). Gökyurt’ ta da kemiklere basmanın büyük felaket getireceğine çünkü onların cinlerin, perilerin yemekleri olduğuna inanılır. Yerde bir kemik varsa derhal bir kenara koyulur (K.K.4). Ölüyü yakma, ateşin arındırıcı vasfıyla da ilgilidir. Ateşten çıkan duman göğe yükselir, böylece ruh, göğe yani Gök Tanrı’ya ulaşır. Gökyurt’ ta eskiden, biri öldüğünde ateş yakarlarmış. Fakat bunun büyük bir günah olduğu anlaşılınca bu âdeti bırakmışlar (K.K.12).

Aşık kemiği ile fala bakmak da, kemiklerin özellikle hayvan kemiklerinin yeniden doğuşu simgelediği, “hayatın” geçmişine ve geleceğine dair her şeyi içine alma özelliğinden gelir (Eliade,1999:196).

Yukagirler eskiden şaman kemikleriyle fala bakarlarmış: Ölen atalarının adları sırayla söylenir, bedenleninkine sıra gelince eldeki kemik hafiflermiş (Eliade,1999:278).

Buryatlar’ da yıldırım çarpması sonunda ölen kişi şaman olarak gömülüyor ve yakın akrabaları da şaman olma hakkına sahip oluyor (Eliade,1999:128). Fakat bu durum Gökyurt’ ta tam tersidir. Yıldırım çarpması sonunda ölen kişi lanetlidir ve bu ona Allah’ ın bir cezasıdır (K.K.4).

Yakma ve gömme dışında, cesedin az veya çok uzun bir süre ağaçlar üzerinde tutulduğuna dair bir dizi kanıtı sahip bulunmaktayız (Mullie,1922:250). Bunlarla ilgili bilgiler, özellikle Kırgızlar’ la ilgili olarak çok isabetli bir şekilde saptamış olan Seyfi, Makdisi, Marvazi ve diğer Müslüman yazarlarda oldukça sayıda mevcuttur. “Ölüyü (ağaçların tepesinde) ayrışana (çürüyene) dek bırakmaktadırlar.” demektedirler. Ağaçlar yerine bazen tahta peykeler ve yüksek sııklar da kullanılıyordu (Roux,1998: 211-212).

Her yıl yapraklarını kaybedip onları tekrar bulan ağacın ölüm ve tekrar dirilişle ilgili güçlü sembolizmi, ağacın yeryüzünde ve öteki dünyada tekrar doğurma yeteneğine sahip olma fikrini yerleştirmiştir. Ölülerin dallar üzerine konulması, cenazenin ağacın köklerine gömülmesi, ölen kişi için ufak bir ağaç dikilmesi ve özellikle cenaze tarihlerinin yılda iki kez, ilkbaharda ve sonbaharda, yaprakların oluştuğu veya düştüğü zamana rastlatılması buna bir kanıttır (Roux,1998:140).

Göktürkler’ in defin törenlerini olduğu gibi devam ettiren Oğuz ve Kıpçaklar’ da, kurban olarak kesilen atların derilerini sııklara asma âdeti bugünkü Altaylılar’ ın ve Yakutlar’ ın at kurban ederek yaptıkları törenlerde, ayinin en önemli unsurunu teşkil eder (İnan,1995:179).

Ölen kişinin çadırına bayrak asmak Oğuzlar’ da adetti. A. İnan’ ın Kırgız-Kazaklar’ ın matem alametleri hakkında yaptığı etnografya araştırmalarında, eceli ile ölenler için kendi evinin üzerine kara bayrak, şehit olanlar için de beyaz bayrak asıldığını tespit etmiştir (İnan,1995:196).

Orta ve Kuzey Asya’ da ölünün köyüne geri dönmemesi için mezarlıktan dönüşte, gidiştekinden başka bir yol kullanılır; mezardan çabucak, kaçır gibi gidilir ve eve girerken arınılır; mezarlıkta kızak, araba vb. gibi bütün taşıma araçları tahrip edilir; art arda birkaç gece köye çıkan bütün yollar gözetlenir ve ateşler yakılır (Eliade,1999:240).

Yeni ölmüş kimselerin, öldüklerini kabul edememeleri ya da bilmemeleri durumundan üçüncü, yedinci ve kırkinci günlerinde evlerinin etrafında dolaştıklarına inanılır (K.K.10). Ölünün kırkı çıkıncaya kadar televizyon izlenmez, müzik dinlenmez. Ölümünden itibaren geçen 52. gün ise etin kemiklerden ayrıldığı gün olarak kabul edilir (K.K.18). Ölünün 40. ya da 52. gününde ölen kişinin yakınları helvayla ekmek yapıp komşulara dağıtırlar. Bunun A. İnan’ ın söylediği “ölünün zararlarından kurtulmak için” yapılan “kansız kurban” olduğu muhakkaktır.

Kırgız- Kazaklar’ da ise kadınlar ağıt söyleyip ağlarken ters oturur (yüzleri duvara bakar) ve elbiselerini ters giyerler (İnan,1995:199). Kuzey Asya halklarında elbiseyi ters giyme, araçların tahrip edilmesi, ölüye ait eşyaların kırılması, öbür dünyayı bu dünyanın tersine dönmüş bir eşi olarak tasarlanmasından kaynaklanıyor. Orada da her şey burada olduğu gibi fakat ters yönde oluyor; yeryüzünde gündüzken öbür dünyada gece oluyor... Av hayvanları ve balıklar yeryüzünde azaldı mı, bu öbür dünyada bollastıklarına işaret sayılıyor. Yeraltı dünyasında ırmaklar da ters yönde, kaynaklarına doğru akıyor. Dünyada devrilmiş, baş aşağı duran her şey, ölümler diyarında normal durumundadır; bu nedenle kullanması için ölüye sunulan nesneler mezarının üzerine ters çevrilerek hatta bazen de kırılarak konur, zira bu dünyada kırık olan şey, öbür dünyada sağlam demektir (Harva,1938:343). Ayakkabıların ters döndüğü vakit uğursuzluğun olacağı inancı bununla ilgili olsa gerektir. Yağmur duasına çıkıldığında da elbiseleri ters giyme âdeti vardı.

Ölen bir ev reisinin ardından, karısı “Ocağım söndü.” ya da “Evimin direği yıkıldı.” (K.K.19) derler ki bu da ocak kültürle ilgilidir. “Evimin direği” ise

“dünyanın direği” nde olduğu gibi her şeyin temel noktası olmasından ileri gelir. Türk kültüründe “baba”, “koca” koruyucu bir vasıf olması, aile hayatının devamını sağlayan “temel” olması itibariyle “evin direği” adıyla yaşar.

Gökyurt’ ta eskiden, mezarın üzerine patates, şeker gibi yiyecek maddeleri koyduklarını fakat artık bu tür “batıl inançlar” ın ortadan kalktığını söylüyorlar (K.K.12). Mezara yiyecek bırakma âdeti, ölünün yeraltı dünyasına giderken, yolda birtakım “nöbetçiler” le karşılaştığında mezarına koyulan yiyecekleri ona vermesi gerektiği, aksi halde “nöbetçiler” in ölüyü öte tarafa geçirmeyeceği inancından gelmektedir (Dumezil,1930:220- 221). A. İnan ise, “mezara konulan yiyecekler doğrudan doğruya ölüye sunulmuş kurbanlardır ki bununla onların zararlarından kurtulmak istenilirdi.” şeklinde yorum getirmiştir (İnan,1995:189). Biz de A. İnan’ ın fikrine katılıyoruz. Çünkü Türkler’ de ölen atalar yaşayanları koruma görevi görür.

Kıyı Dayaklar’ında biri öldüğünde bir ağlayıcı, cesedin başucuna oturup, ölünün ruhunun yeraltı dünyasına giderken yolunu şaşırmamasını önlemek amacıyla, yeni birisinin gelmekte olduğunu yeraltına bildirmek üzere bir haberci arar... Haberi alan yeraltı dünyasındaki ruhlar hemen bir kayığa atlarlar ve öylesine kuvvetle kürek çekerler ki yolda rastladıkları tüm balıkları öldürürler. Kayığı ölünün evinin önünde durdurup eve koşar ve canı yakalarlar; can korkudan bağırıp çırpınır. Fakat daha yeraltı dünyasının kıyısına bile varmadan yatışmış görünür (Eliade,1999:396). Vu- Huanlar’ da at, ölülerin başlıca yol göstericisiydi (Malten,1914:179). İbn- i Faldan ise Oğuzlar’ la beraber gömülen atların “onlar tarafından cennete götürüldüğünü” tespit etmiştir (Togan,1939:27).

Ölüye, yolunu şaşırmaması için eşlik etme, mezara yiyecek bırakma gibi gibi inanışlar Gökyurt’ ta tamamen unutulmuştur. İslam dininde yer alan Münker ve Nekir adlı iki melek, ölü mezara konulup da toprağı örtüldüğünde ölünün yanına gelir ve “Rabbin kim, peygamberin kim?” gibi çeşitli sorular sorar; soruları doğru cevaplayan ölüye, cennet bahçelerini açar, mezarını genişletirler;

soruları doğru cevaplayamayanların ise kabirlerini daraltır, cehennemden bir pencere açarlar (K.K.21).

Eski Türkler’ de görülen matem alametlerinden at üzerinde gezme, yüzlerini ve kulaklarını kesip ağlama, saçlarını ve sakallarını kesme âdeti bugün ortadan kalkmış ve birçok özelliğiyle İslâm inancından kaynaklanan derin bir sükût haline dönüşmüştür. Ölü evinde gereksiz konuşma yapılmaz, kendinden geçercesine ağlanmaz ki çok ağlanırsa ölünün ruhunun rahat etmeyeceği inancı vardır (K.K.12).

Ölü evinde 3 ila 7 gün hiç yemek pişirilmez. Komşular ve yakın akrabalar “ölü evi” ne yemek getirir. Buna “ölü aş” veya “ölü yemeği” adı verilir. “Baş sağlığı” na gelen herkese, ölünün ismi söylenerek “falancanın canına değsin” diyerek yemek ikram edilir (K.K.23). Ölünün ruhuna yemek verilmesi, “kansız kurban” a örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. “Aş- yemek doğrudan doğruya ölüye sunulmuş kurbanlardır ki bununla onların zararlarından kurtulmak istenirdi.” (İnan,1995:189). Ölünün zarar verip “kötü iye” olarak karşımıza çıkması “atalar kültü”yle çelişen bir durum olarak görünse de bu durum ölünün, yeni durumuna alıştıktan sonra, yaşayanlara yardımcı olma vasfını kazanmasıyla son bulacaktır.

Yog terimine ve bundan teşkil eden yogla- ve yogçı kelimelerine ilk defa Orhon Yazıtları’ nda rastlıyoruz. Divanü Lügati’ t- Türk’ te (Atalay,1985:143) “yog” – matem, yas; ölü gömüldükten sonra üç veya yedi güne kadar verilen yemek” diye izah edilmektedir. Kutadgu Bilig’ de de yog aş zikredilmektedir (İnan,1995:189).

Ölen kişi cennetlik olduysa yakınlarına kendini rüya yoluyla sık sık gösterir. Ölü kötü bir halde rüyada görülürse onun mezarında acı çektiği; iyi bir halde görünürse rahat olduğu inancı vardır. Münker ve Nekir’ in sorularını doğru cevaplayıp mezarında rahat olanların Perşembe geceleri, ruhlarının serbest bırakılıp yeryüzünde dolaştıklarına inanılır (K.K.13).

Mahmud Kaşgari, ölümler kültü ile ilgili olan tiki (yahut tegi) kelimesini açıklarken şöyle diyor: “tiki- geceleri işitilen ses. Türkler öyle sanırlar ki ruhlar, sağ iken yaşadıkları şehirlerde her yıl bir gece toplanırlar ve halkı ziyaret ederler. Geceleyin bu sesi kim işitirse ölür. Bu Türkler arasında yaygındır.” (İnan,1995:195).

Gökyurt’ ta Kuran- ı Kerim okuyanlardan biri evin içinde sinek görürse, evliyaların ruhlarının geldiğine inanır (K.K.10). Hayvan biçimciliğinin önemli olduğu Şamanizm’ de, ölümler uçtuklarından akdoğan, sığırcık kuşu ve sinek şekline dönüşmektedirler (Roux,1998:128).

Ölenin kullandığı eşyalar, giydiği kıyafetler toplanır, fakir ve kimsesizlere verilir. Sıklıkla kullandığı bazı eşyalar, örneğin tespih, okuma gözlüğü, Kuran- ı Kerim vb. kendisine hatıra kalmasını isteyen tanıdıklarına verilir (K.K.13).

Genç yaşta ölen birinden bahsedildiğinde, ona benzeyen birine “Yaşı benzemesin!” denilerek “Allah, onun ömrünü sana eklesin!” diye dua edilir (K.K.8).

Tüm Türk dünyasında olduğu gibi Gökyurt’ ta da mezarlık olan yerlere büyük saygı gösterilir. Mezarlıkta gereksiz konuşulmaz, mezara girildiği anda ölümlere hitaben “Esselâmü aleyküm ya ehlel gubûr” denilerek selam verilir. Mezardan toprak alınmaz; alınırsa büyük felaketler olur. Fakat herhangi bir dileği olan mezardan toprak alır, dileği gerçekleşirse aldığı toprağı aynen yerine koyar. İlyas Baba türbesine gidip oradan bir miktar toprak alıp yiyen kimseler de - özellikle huysuz yaramaz çocuklar ve kuduz hastalığına yakalananlar- şifa bulur (K.K.18).

Mezarlıktaki toprağı “ölü toprağı” adı verilir. Üzerinde ağırlık bulunan, halsiz ve sürekli uyuma isteğinde bulunan kimselere “Üzerine ölü toprağı mı serpildi?” denir (K.K.23). Mezarlıkta yetişen bir ağacın meyvesi yenmez, yenmesi durumunda “Ölü eti yemişsin!” denilir. Mezarlıktan dışarı hiçbir şey

ıkarılmaz (K.K.22). Mezar taşları okunmaz, okunursa unutkanlık yapar (K.K.6).

Doğum öncesi bahsinde belirtildiğı gibi mezarlığa hamileler, “ay hali” olan kadınlarla çok küçük çocuklar giremez. Bu tasniflerin dışında kalan kadınlar da avret mahalline bir bez ya da pamuk koyarak abdestli bir halde girerler. Aksi halde ölünün kendilerini izlediklerine inanırlar (K.K.8).

SONUÇ

Gökyurt köyünde, başlangıçtan bu yana var olan Türk inançlarının izlerini tespit etmek için yaptığımız bu araştırmada, bulduğumuz örnekleri çeşitli başlıklar altında ifade etmeye çalıştık. Başlangıçtan beri var olan inançlarımızın, Türklerin yaşadığı her bölgede olduğu gibi Gökyurt köyünde de hala bütün canlılığı ve etkinliğiyle yaşıyor olması, hakikaten dikkate şayan bir durumdur. Doğal olarak bütün bu inanışların eski yapılarını ve fonksiyonlarını koruyarak yaşadıklarını söylemek imkânsızdır. Bunların birçoğu, asıl fonksiyonları unutulmuş, farklı harekete ve davranışlara dönüşmüştür. Kimi inançlar ise İslamiyet' in altına saklanarak yaşamaktadır. Şunu da iyi biliyoruz ki buradaki inançların benzer uygulamalarını Türkiye' de hatta Türklerin yaşadığı her bölgede bulmak mümkündür.

Kam- Şaman tipi farklı adlar altında hala yaşamaktadır. Ocakçılar, cinciler, falcılar ve büyücüler bu tiplere örnek olarak sayılabilir.

Çok zengin ve çeşitlilik arz eden bir malzeme tespit ettiğimizi, onları tasnif etmeye başladığımız zaman anladık. Tasnif bir hayli yorucu oldu. Kurduğumuz sistematığe göre, malzemelerin bir kısmını bu çalışmanın içine almamak zorunda kaldık. Çünkü başka türlü araştırmayı tamamlamamız çok uzun bir zaman alacaktı. İleride yapılacak çalışmalarla bu eksik kalan kısmın doldurulacağı inancındayız.

BİBLİYOGRAFYA

ABBASOĞLU, A. (Ocak 1991). “Ahıska Türklerinin İnançlarında Ağaç ve Su Kültü.”, *Erciyes*, s.(157), ss. 10-11

ACAROĞLU, M.T. (Haziran 1991). “Gagauzcada Takma Adlar, Soyadları, Yeradları.”, *T.D.A.*, s.(72), ss. 111-129.

ACIPAYAMLI, O. (1974). “Türkiye’ de Yürümeyen Çocukları Yürütme Gelenekleri.”, *I. Uluslararası Türk Folklor Seminerleri Bildirileri*, Ankara, ss. 357-364

ACIPAYAMLI, O. (1977). “Türk Folklor Ürünü Yağmur Duası ile ilgili Yapı ve Fonksiyon Sorunları.”, *I. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, C.IV, Ankara, ss. 1-7.

AÇA, M. (1997). “Türk Destanlarında Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnancıyla Olan Bağlantısı” *Milli Folklor*, Sayı 34, ss. 78-81.

AKA, İ. (1980). “Hazar Ötesi Türkmenlerinde Din ve Dini İnanışlar.” *Türk Kültürü*, S. 215-216, ss. 307-311.

AKPINAR, T. (1984). “Eski Türklerin Dini Tek Tanrı İnancı mıydı?” *Tarih ve Toplum*, (27), ss. 17-21.

ALPTEKİN, A.B. (1987). “Fırat Havzasında Tesbit Edilen Ağıtların Türk Kültürü İçindeki Yeri.” *Fırat Havzası II. Folklor ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Elazığ, ss. 7-23.

ALPTEKİN, A.B. (1993). *Fırat Havzası Efsaneleri*, Antakya, ss. 4- 17.

ALTINMAKAS L. (1984). “Kazak Türklerinin Gelenekleri ve İslamiyetin Etkisi”, *Türk Kültürü Dergisi*, (250), ss. 118-130.

- AND, M. (1983). “Anadolu Halk Dansları ve Halk Tiyatrosunun Özellikle Hayvan Benzetmeleri Bakımından Asya Kökenleri.”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, (III), Ankara, ss. 31-50.
- ARAS, M.Ö. (1985). “Ad Koyma”, *Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), Konya, ss. 99-122.
- ARAT, R. R. (1936). *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul, ss. 34- 56.
- ARAT, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig* Metin, T.D.K., İstanbul, 1947; Tercüme Ankara 1959; İndeks Ankara, (B. 1), ss. 20- 85.
- ATALAY, B. (1985). *Divânü Lûgâti’ t- Türk Tercümesi*, Ankara, III. Cilt, 2.basım, ss. 3- 378.
- BARTHOLD, W. (1940). *İslam Medeniyeti Tarihi*, İstanbul.
- BAŞAR, Z. (1972). *İçtimai Adetlerimiz, İnançlarımız ve Erzurum İlinde Ziyaret Yerleri*, Ankara, s. 135.
- BAŞER, S. (1991). *Gök Tanrı’ nın Sıfatlarına Esmâül- Hüsnâ Açısından Bakış*, İstanbul, ss. 17-18
- BAZIN, L. (1974). *Les calendries Turcs anciens et médiévaux*, *Universite de Lille*, III.
- BİLGESEVEN, A.K. (1985). *Din Sosyolojisi*, İstanbul, ss 43-46.
- BİNLER, M. Z. (Haziran 1997). “ Türkiye’ de Dügünler. ”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 108, ss.55-56.
- BORATAV, P.N. (1969). *Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul, ss. 10- 69.
- BORATAV, P.N. (1973). *Türk Folkloru*, İstanbul, ss. 9- 80
- BORATAV, P.N. (1975). “Saya.”, *Folklorla Doğru*, S.42.
- BOYLE, J.A. (Nisan 1974). “Orta Çağda Türk ve Moğol Şamanizmi.”, Gökyay, O. Ş. (Çev.), *Türk Folklor Araştırma Dergisi*, sayı 297.
- BULUÇ, S. (1970). “Şaman ve Şamanizm”, *İslam Ansiklopedisi*, C. XI, ss. 310-335.
- CICHOCKI, D. (1985). “Türk Mitolojisinde Kurt- Ana Sembolüne Dair.”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı 37, İstanbul, ss. 117- 130.
- CİNGÖZ, M. (1996). “İç Anadolu Bölgesinde Gelinin Kız Evinden Oğlan Evine Getirilmesi Uygulanan Gelenekler.”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, ss. 194-208.

- ÇAĞATAY, N. (1981). “Esnafın Gelenek, Töre ve Törenleri”, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Konya, ss. 138-145.
- ÇAĞATAY, S. (1974). “Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu.”, *Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara, ss. 364-372.
- ÇAĞATAY, S. (1977). “Altay Türklerinde Kıyamet Anlayışı.”, *DTCF., Türkoloji Dergisi*, Cilt VII, ss. 1- 12.
- ÇAĞATAY, S. (1979). “Türk Halk Edebiyatında Kuğu Kuşu.”, *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğler*, İstanbul, ss. 311-321.
- ÇAKIR, A. (1987). “Türk Halk Oyunlarında Hayvan Motifleri Üzerine Bir Atlas Denemesi.”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, Ankara, ss. 75-87.
- ÇAY, A. (1983). *Anadolu’ da Türk Damgası*, Ankara, s. 26.
- ÇORUHLU, Y. (1995). *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, Seyran Kitap, İstanbul, ss. 19- 56.
- ÇORUHLU, Y. (1998). *Türk Mitolojisinin ABC’ si*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul. ss. 25- 50
- ÇUBUKÇU, İ. A. (1964). *Mezhepler ve İslam Felsefesi*, Ankara, s. 9.
- DEDE, A. (1982). “Batı Trakya Türklerinden Eski Türk Dini Şamanizmden Kalıntılar.”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara.
- DEMİRCİOĞLU, Y.Z. (1938). *Anadolu’ daki Eski Düğün ve Evlenme Adetleri*, İstanbul, ss. 35- 67.
- DİVİTÇİOĞLU, S. (1987). *Kök Türkler*, Ada Yayınları, İstanbul. ss. 355- 358.
- DİYARBEKİRLİ, N. (1969). “Türk Sanatının Kaynaklarına Doğru.”, *Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II*, İstanbul, ss. 112- 204.
- DOĞAN, M. S. (Aralık 2002). “Konya’ nın Su İle İlgili Efsaneleri.”, Küçükdağ, Y. (Ed.), *İpek Yolu, Konya Kitabı V, Konya Ticaret odası Dergisi*, Özel sayı, Konya, ss. 89- 96.
- DONUK, A. (1982). “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, *İ. Ü. Tarih Dergisi*, sayı 33, ss. 147- 168.

DÖNMEZ, G. (1988). “Anadolu Efsanelerinde Su Motifi.”, *Milli Kültür*, S.62, ss. 14-17.

DUMEZIL, G. (1930). *Légendes sur les Nartes, Suivies de cinq notes mythologiques*, Paris.

DUVARCI, A. (Eylül 1990). “Halk Hekimliğinde Ocaklar.”, *Milli Folklor*, S.7,ss. 34-38.

EBERHARD, W. (1942). *Çin’ in Şimal Komşuları*, Uluğtuğ, N. (Çev.), Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara. ss. 15- 17.

EBULGAZİ BAHADIR HAN. (1925) *Türklerin Şeceresi*, Nur, R. (Çev.), İstanbul. s. 27.

ECER, V. (Aralık 1982). “Türklerin Eski Dini Hakkında Söylenenler.”, *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, S.139, ss. 33-36.

ELÇİN, Ş. (1965). “Alkarısı.”, *Türk Folklor Araştırmaları*, (II/93), ss. 3813-3814.

ELÇİN, Ş. (1977) “Tuz Ekmek Deyimi Üzerine.”, *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara, ss. 74- 81.

ELÇİN, Ş. (1988). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, ss. 12-45.

ELIADE, M. (1991). *İmgeler ve Simgeler*, Kılıçbay, M. A. (Çev.), Gece Yayınları, Ankara. ss. 05- 27

ELIADE, M. (1998). *Şamanizm ve Teknikleri*, Rayman, H. (Çev.), Cezayir. ss. 30- 71

ELIADE, M. (1999). *Şamanizm*, Birkan, İ. (Çev.), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, ss. 21- 331.

ERGİN, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı I*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 24-96.

ERK, Z. (1976). “Anadolu’ da Gelinin Oğlan Evine Getirildiği Anda Yapılan Gelenek ve Pratikler.”, *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı*, Ankara, ss. 77-92.

ERÖZ, M. (1985). “Türk Topluluklarının Ölüm Adetleri Üzerine Bir Deneme.”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 35, ss. 56-57.

ERÖZ, M. (1987). “Türk Boylarında Kanserli Kurban Geleneği.”, *Doğu Anadolu- Milliyetçilik- Atatürk*, İstanbul, ss. 292-296.

- ESİN, E. (1978). *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş*, İstanbul, ss. 24- 31.
- ESİN, E. (1980). “Böri.”, *I. Milli Türkoloji Kongresi (Bildiriler)*, İstanbul, ss. 452-491.
- ESİN, E. (1983). “Tengrilik, Türklerde Gök Tapınağına Dair”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, Cilt XII, İstanbul, ss. 35- 60.
- ERSOYLU, H. (Nisan, 1982). “Türk Dünyasının İnanç ve Yaşayışındaki Bazı Kuşlar.”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, (17), ss. 167-192.
- FIĞLALI, E.R. (1990). “Tarih ve Din.”, *Tarih Mitolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Koleksiyonu*, Elazığ, ss. 67-70.
- FINDIKOĞLU, F.Z. (1957). “Türk Folklorunda İsim Meselesi.”, *Türk Folklor Araştırmaları*, (39),ss. 609-610.
- FREYER, H. (1964). *Din Sosyolojisi*, Kalpsuz, T. (Çev.), İstanbul, 7-10.
- FROMM, E. (1982). *Psiko-Analiz ve Din*, Salman, Y. (Çev.), İstanbul, 45- 50.
- GAZİMİHAL, M.R. (1961). “Hayvan Taklit Edici Oyunlar.”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı 147, ss. 23-25.
- GENÇ, R. (1982). “Eski Türk Ziyafetleri ve Diş Kirası Adetleri.”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, Ankara, Cilt: IV, ss. 175-182.
- GENÇ, R. (Aralık 1990). “XI. Yüzyılda Türklerde Evlenme.”, *Türk Yurdu*, S.40, ss. 19-21.
- GÖKYAY, O. Ş. (1974). “At Üzerine.”, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara, ss. 74-78.
- GÖZAYDIN, N. (1987). “Dağıstan , İran ve Türkiye’ de Yağmur Duasındaki Bazı Ortak Motifler Üzerine.”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, Ankara, Cilt: IV, ss. 165-172.
- GÜLENSOY, T. (1987). “Orhun’ dan Anadolu’ ya Türk Damgaları ve Folklorumuzdaki İzler.”, *II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, Eskişehir, ss. 105-128.
- GÜNAY, U. (1986). *Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, ss. 34- 78.

HARVA, U. (1938). *Der Baum des Lebens*, s. 11; *id. Die religiösen Vorstellungen*, s.35, Helsinki.

HASSAN, Ü. (1985). *Eski Türk Toplumuna Üzerine İncelemeler*, Ankara, ss. 26-30.

HATİPOĞLU, V. (1979). “Türk Tarihinin Başlangıcı.”, *DTCF, Türkoloji Dergisi*, Cilt VIII, ss. 29- 65.

HENZE, M.Y. (1984). 19. Yüzyıl Seyyahlarına Göre Orta Kafkasya’ da Din, Uysal, A.E. (Çev.), Ankara, ss. 13- 19.

HINÇER, İ. (1970). “Türkiye’ de Yüz Görümlüğü ve Ağırlık.”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S.246, ss. 3-7.

HINÇER, İ. (1976). “İnançlarımız Açısından Yatırlar ve Ziyaretlerin Müspet Yönleri.”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, Cilt: IV, Ankara, s. 133.

HYACİNT. (1851). *Sobranie svedeniy o norodah, obitavçşih v Sr. Azii... Pet.*

İMAM NABLUSİ. (t.y.). *İslami Rüya Tabirleri Ansiklopedisi*, s.241

İNAN, A. (1962). *Hurafeler ve Menşeleri*, Ankara, ss. 16- 56.

İNAN, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, ss. 7-32.

İNAN, A. (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara. ss. 7-296.

İNAN, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 69- 352.

JOHANSEN, U. (1979). “Türklerde Çadır Kültü: Alacık.”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.2 , ss. 29-44.

JULIEN, S. (1877). *Documents historiques sur les Tou- kioue (Turcs), traduits du chinois*, Paris.

KAFESOĞLU, İ. (1980). *Eski Türk Dini*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. ss. 65- 67.

KAFESOĞLU, İ. (1984). *Türk Milli Kültürü*, 3 bs., Boğaziçi Yayınları, XII+444, , ss. 81- 99.

KAFESOĞLU, İ. (1987). *Türk Bozkır Kültürü*, İstanbul, s. 7.

KALAFAT, Y. (1994). *Kuzey Afganistan Türkleri (Özbekler-Türkmenler- Hazarlar- Afşarlar- Kazaklar) ve Karşılaştırmalı Halk İnançları*, İstanbul, ss. 6- 20.

KALAFAT, Y. (1995). *Doğu Anadolu' da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara, ss.23-110.

KALAFAT, Y. (2000). *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları*, Ankara, ss. 8-70.

KAPLAN, M. (1986). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3: Tip Tahlilleri*, İstanbul, ss. 16-17.

KARAMAĞRALI, B. (1980). “Türk Damgalarının Devamlılığı Hakkında.” *Türk Dünyası Araştırmaları*, (III/9), ss. 5-24.

KAYDU, E. (1978). “Türklerde Kutsal Hükümdarlık.”, *Prof. Dr. Tayyip Okiç Armağanı*, Erzurum, ss. 97-103.

KOCATÜRK, S. (1982). “Bazı Din ve Kavimlerde Özellikle İslamiyette Yedi Sayısı.”, *II. Milli Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, Cilt. IV, Ankara, ss. 279-297.

KONYA TURİZM ENVANTERİ. (2000). “Konya’ nın Tarihi.”, Konya, ss. 19-25.

KONYA TURİZM ENVANTERİ. (2000). “Konya’ nın Coğrafi Konumu.”, Konya, s. 27.

KOTWICZ. (1928). *Les tombeaux dits Kereksür en Mongolie*, R. O., VI.

KÖKSAL, H. (1996). “Türk Düğünlerinde (Saçı) Geleneği, Buna Bağlı Ritler, Pratikler.”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, ss. 176-186.

KÖPRÜLÜ, M. F. (1925). “Eski Türklerde Dini- Sihri Bir Anane: Yat veya Yağmur Taşı.”, *Darül- Fünun Edebiyatı Fakültesi Mecmuası*, (IV/ 1) ,İstanbul, ss. 1-21.

KÖPRÜLÜ, M. F. (1968). *Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 66- 69.

KÖSE, M. (1964). “Alkarısı Hakkında.”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 185, ss. 3605-3608.

KURAT, A.N. (1937). *Peçenek Tarihi*, İstanbul, 24- 27.

- LİGETİ, L. (1947). *Bilinmeyen İç Asya*, Karatay, S. (Çev.), Ankara, ss. 15- 52.
- MAKAL, T. K. (1986). “Anadolu’ da Ağır Kadınlar.”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, C.II, Ankara, s. 245.
- MAKAL, T. K. (1987). “Halk Edebiyatımızda Azrail Motifi.”, *II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri (Bildiriler)*, Eskişehir, ss. 231-235.
- MALTEN, L. (1914). *Das Pferd im Totenglauben*, in: *Jahrbuch d. Kaiserlich Deuts, archaol, Institut*, 29.
- MULLIE, J. (1922). *Les anciennes villes de l’ empire des Grands Leao*, T. P., XXI.
- NECATİ, S. (1930). “Kürek kemiği ile fal bakmak.”, *Halk Bilgisi Haberleri*, I, ss. 38- 40.
- OCAK, A. Y. (1983). *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Yayınevi, XVI+262 s., İstanbul, ss. 5-8.
- OCAK, A. Y. (1984). *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara, ss. 56- 77.
- OCAK, A. Y. (1985). *Türk İslam İnançlarında Hızır yahut Hızır- İlyas Kültü*, Ankara, ss. 23- 63.
- ORKUN, H. N. (1936) *Eski Türk Yazıtları*, 4. cilt, İstanbul, s. 41.
- ÖGEL, B. (1962). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi* XX+403, s. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 15-90.
- ÖGEL, B. (1981). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, 2 Cilt, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- ÖGEL, B. (1982). “Türklerde Kalın ve Başlık.”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, C. IV, Ankara, ss. 393-397.
- ÖGEL, B. (1988). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul, ss. 14-28.
- ÖGEL, B. (1993). *Türk Mitolojisi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, ss. 89- 312.
- ÖGEL, B. (1995). *Türk Mitolojisi II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, ss. 5- 399.
- ÖRNEK, S. V. (1974). “Anadolu Folklorunda Yas.”, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara, ss. 399-410.

ÖZGERGİN, M. K. (Mart 1967). “Kurşun Dökme.”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S.212, s. 3461.

ÖZKAN, N. (Haziran, 2000). “Taşa Oyulan Kent.”, *Atlas Dergisi*, s. 86, İstanbul, ss. 79-86.

ÖZKAN, N. (2001). *İl Turizm Müdürlüğü, Gökyurt Köyü Broşürü*, Konya, ss. 3-7.

ÖZTELLİ, C. (20 Temmuz 1959). “Türklerde And, Yemin.”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt:5, S.1, ss. 1938-1939.

ÖZTELLİ, C. (1966). “Albastı, Alkarısı Koruma ve Tedavisi.” *Türk Folklor Araştırmaları*, , C.X, S.209, ss. 4261-4264.

ÖZTELLİ, C. (1976). “Eski İnançların Bugünkü İzleri.”, *I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, C.IV, Ankara, ss. 241-246.

PALLAS, M. P. S. (1866). *Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs*, St- Petersburg.

PRITSAK,O. (1951). *Von den Karluk zu den Karachaniden* ZDMG, 101.

PRITSAK,O. (1953). “Mahmut Kaşgari Kimdir?” *İ.Ü. Türkiyat Mecmuası*, Cilt XIII, ss. 243 – 246.

RADLOFF, W. (1870). *Proben der Volksliteratur der Türkischen Stämme Süd- Sibiriens, c. IV*, St- Petersburg.

RADLOFF, W. (1905). *Versuch eines Wörterbuches der Türkdialekte*, 4 vol., St- Petersburg.

RADLOFF, W. (1976). *Sibirya’ dan*, Temir, A. (Çev.), Kültür Bakanlığı, İstanbul, ss.182- 303.

RIZA, A. (1930). “Anadolu’ da Bozkurt.”, *Halkbilgisi Haberleri*, S. 12, ss. 12-14.

ROUX, J. P. (1989). *Türklerin Tarihi*, Üstün, G. (Çev.), İstanbul, ss. 34-60.

ROUX, J. P. (1998). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kazancıgil, A. (Çev.), İşaret Yayınları, İstanbul, ss. 33- 230.

SAKAOĞLU, S. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara, ss. 5- 43.

SAKAOĞLU, S. (1985). “Anadolu Folklorunda Göktürk Efsanelerinin İzleri.” *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi- Tebliğler*, Cilt I, İstanbul, ss. 265-272.

SANDSCHEJEW, G. (t.y.). *Weltanschauung und Schamanismus der Alaren Burjaten*, s. 605.

SÜMER, F. (1974). “Dede Korkut Destanlarındaki Bazı Kuşlar Hakkında.”, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri (Bildiriler)*, Ankara, ss. 155-158.

SÜMER, F. (1985). “Eski Türklerde İsim Koyma Geleneğinden Atsız.”, *Türk Edebiyat ve Folklorunda Yeni Görüşler*, (C.I.), Ankara, ss. 23-27.

TAN, N. (1976) “Türkiye’ de Evlenemeyen Kızların Kismetlerini Açma Pratikleri.”, *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı*, Ankara, ss. 213-247.

TAN, N. (1982). “Türk Folklorunda Nisan Yağmuru Motifi.”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, C.IV, Ankara, ss. 469-496.

TANYU, H. (1967). *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adek Yerleri*, Ankara, ss.23-27.

TANYU, H. (1974). “Türklerde Taş ile İlgili İnançlar.”, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara, ss. 414-416.

TANYU, H. (1973). *Dinler Tarihi Araştırmaları*, Ankara, ss. 8-47.

TANYU, H. (1978). *Türklerin Dini Tarihi*, İstanbul, ss. 23-56.

TANYU, H. (1986). *İslamıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, İstanbul, ss. 12-21.

TEOMAN, Z. (Nisan 1952). “Bozkurt Efsanesinin Anadolu’ daki İzleri.” *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı.33, s. 525.

TOGAN, Z.V. (1946). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, ss. 77-80.

TÜRKMEN, F. (1974). “Türk Halk Hikâyelerinde Gökyüzü ile İlgili Alegoriler.”, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara, ss. 159-164.

ÜLKÜTAŞIR, M. Ş. (1976). “Türkiye Türklerinde Ad Verme İle İlgili Gelenek ve İnançlar.”, *I. Uluslararası Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, ss. 369-385.

YILDIZ, H.D. (1976). *İslamiyet ve Türkler*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, ss. 16-26

YÜKSEL, H. A. (1982). “Türk Folklorunda Kırk Sayısı.”, *Milli Kültür*, (3/9), ss. 43-46.

ZAJACKOWSKI, A. (1963). *Hazar Kültürü ve Varisleri* (Çev.) Çağatay, B., *Belleten* Cilt XXVII, s.107.

KAYNAK KİŞİLER

- K.K.1. Ahmet ŞAHİN, Güneydereli (Botsa), 62 yaşında, İlkokul mezunu, Konya’ da yaşıyor.
- K.K.2. Asuman SAATÇİ, Gökyurtlu, 26 yaşında, Lise mezunu, Konya’ da yaşıyor.
- K.K.3. Beyhan ÖZDİLEK, Gökyurtlu, ilkokul mezunu, 30 yaşında Konya’ da yaşıyor.
- K.K.4. Dudu DOĞAN, Gökyurtlu, 85 yaşında, İlkokul mezunu, 2005’ te vefat etti.
- K.K.5. Emine KORUCU, Hatunsaraylı, 74 yaşında, İlkokul mezunu, Konya’ da yaşıyor.
- K.K.6. Fatma BIYIK, Gökyurtlu, İlkokul mezunu, 32 yaşında, Konya’ da yaşıyor.
- K.K.7. Fatma CAN , Konya’ya bağlı Hadim kazasının Süleyman Hacılı köyü, 55yaşında, İlkokul mezunu, Konya’ da yaşıyor.
- K.K.8. Fatma YETİŞMİŞ, Gökyurtlu, 86 yaşında, İlkokul mezunu, Konya’ da yaşıyor.
- K.K.9. Galip DOĞAN, Gökyurtlu, 63 yaşında, İlkokul mezunu, Gökyurt’ ta yaşıyor.
- K.K.10. Gülay DOĞAN, Gökyurtlu, 45 yaşında, İlkokul mezunu, Konya’ da yaşıyor.
- K.K.11. Hafize ÇETİN, Gökyurtlu, 53 yaşında, İlkokul mezunu, Konya’ da yaşıyor.
- K.K.12. Hamza DOĞAN, Gökyurtlu, 88 yaşında, İlkokul mezunu, yaşıyor. 2005’ te vefat etti.

- K.K.13. Havva YETİŞMİŞ, Gökyurtlu, 48 yaşında, İlkokul mezunu, Konya' da yaşıyor.
- K.K.14. Hüseyin YETİŞMİŞ, Gökyurtlu, 59 yaşında, İlkokul mezunu, Konya' da yaşıyor.
- K.K.15. İsmail DETSELİ, Gökyurtlu, 60 yaşında, İlkokul mezunu, Konya' da yaşıyor.
- K.K.16. Kemal GÖKEZ, Gökyurtlu, 75 yaşında, İlkokul mezunu, Gökyurt köyünde yaşıyor.
- K.K.17. Mehmet Ali GÜN, İkipınarlı (Avalama), 60 yaşında, İlkokul mezunu, Konya' da yaşıyor.
- K.K.18. Mustafa YETİŞMİŞ, Gökyurtlu (Kilistra) 52 yaşında, Üniversite mezunu, 11. 01. 2005 yılında vefat etti.
- K.K.19. Nazmiye YETİŞMİŞ, Gökyurtlu, 45 yaşında , İlkokul mezunu, Gökyurt' ta yaşıyor.
- K.K.20. Nesibe YEĞİN, Hatunsaraylı, 70 yaşında, İlkokul mezunu, Konya' da yaşıyor.
- K.K.21. Osman GÖKMEN, Yeşildere, 70 yaşında, İlkokul mezunu, Yeşildere köyünde yaşıyor.
- K.K.22. Seyit Mehmet YETİŞMİŞ, Gökyurtlu, 83 yaşında, İlkokul mezunu, Konya' da yaşıyor.
- K.K.23. Şeyma YETİŞMİŞ, Gökyurtlu, 55 yaşında, İlkokul mezunu, Konya' da yaşıyor.
- K.K.24. Yasemin YETİŞMİŞ, Gökyurtlu, 21 yaşında, Lise mezunu, Gökyurt' ta yaşıyor.
- K.K.25. Zehra AYDOĞAN Gökyurtlu, 80 yaşında, İlkokul mezunu, Konya' da yaşıyor.